

Hodnotové orientace žáků 2. stupně základní školy

Bc. Jitka Faltusová

Diplomová práce
2019

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Jiřka Faltusová
Osobní číslo: H17378
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: kombinovaná

Téma práce: Hodnotové orientace žáků 2. stupně základní školy

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti hodnot a hodnotové orientace žáků na úrovni nižšího sekundárního vzdělávání.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CAKIRPALOGLU, Panajotis. Psychologie hodnot. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6.

EYRE, Linda and Richard M EYRE. Teaching Your Children Values. Amazon UK, 1993. ISBN-10: 0671769669

MAREŠ, Petr, Ladislav RABUŠIC a Petr SOUKUP. Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-6362-4.

PRUDKÝ, Libor. Hodnoty a normy v české společnosti – stav a vývoj v posledních letech: studijní text pro učitele občanské výchovy. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004. ISBN 80-7204-358-7.

STORO, Jan. Practical social pedagogy: theories, values and tools for working with children and young people. Bristol: Policy Press, 2013. ISBN 978-1-4473-0538-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 9788024621531.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Ilona Kočvarová, Ph.D.**

Centrum výzkumu FHS

Datum zadání diplomové práce: **21. listopadu 2018**

Termín odevzdání diplomové práce: **18. dubna 2019**

Ve Zlíně dne 21. listopadu 2018

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně .....

.....

1) Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může za zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíádně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá hodnotovou orientací žáků 2. stupně základní školy. První část práce je teoreticky zaměřená na klasifikaci hodnoty, hodnotové orientace a utváření hodnot. Dále se teoretická část věnuje problematice staršího školního věku z hlediska vývojové psychologie a sociální pedagogiky, faktorům ovlivňujícím utváření hodnotové orientace, v poslední kapitole jsou zmíněny některé dosavadní výsledky výzkumů hodnotových orientací u dětí a mládeže, které byly u nás uskutečněny v minulých letech. Cílem diplomové práce bylo zmapovat problematiku hodnotových orientací dětí staršího školního věku, zjistit jejich žebříček hodnot, zda si rozumí se svými rodiči a jaké mají představy šťastného života. Kvantitativně zaměřený výzkum byl proveden metodou dotazníkového šetření.

Klíčová slova: hodnoty, hodnotová orientace, starší školní věk, rodina, vrstevníci

ABSTRACT

This diploma thesis deals with values orientation of lower-secondary school students. The first part focuses on theory of values classification, values orientation and shaping of values. It also deals with the issue of older school age from the perspective of developmental psychology and social pedagogy and factors influencing the shaping of value orientation. The last chapter of the theoretical part mentions the results of research of values orientation among children and youth carried out in the past years. The aim of this thesis was to find out about the issue of value orientation of older school-age children, their values, whether they go along well with their parents and what is their idea of a happy life. Quantitative research was conducted using a questionnaire survey.

Keywords: values, values orientation, older school age, family, peers

Chtěla bych vyjádřit poděkování Mgr. Iloň Kočvarové, Ph.D za odborné vedení, metodickou pomoc, cenné rady a vstřícnost při zpracování této práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 HODNOTY A HODNOTOVÁ ORIENTACE.....	12
1.1 POJEM HODNOTA	12
1.1.1 Dělení hodnot	14
1.1.2 Funkce hodnot	15
1.2 HODNOTOVÉ ORIENTACE A JEJICH TYPOLOGIE	16
Franklovo vymezení základních životních hodnot.....	17
Sprangerovská typologie hodnotových orientací	17
Gordonův systém interpersonálních hodnot.....	18
1.3 HODNOTOVÝ SYSTÉM A JEHO UTVÁŘENÍ	20
2 OBDOBÍ STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU Z HLEDISKA VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	23
2.1 OBDOBÍ STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU Z HLEDISKA VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE	23
2.1.1 Vývoj myšlení u pubescentů	24
2.2 SOCIALIZACE V OBDOBÍ PUBESCENCE	25
2.2.1 Sociální role	25
2.2.2 Vztahy s rodiči	26
3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ UTVÁŘENÍ HODNOT PUBESCENTŮ	28
3.1 RODINA JAKO ZÁKLAD PRO UTVÁŘENÍ HODNOT	28
3.1.1 Hodnotová orientace rodiny	30
3.2 VRSTEVNICKÉ SKUPINY	31
3.2.1 Vliv vzorů na hodnoty pubescentů.....	33
3.3 DALŠÍ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ UTVÁŘENÍ HODNOT PUBESCENTŮ	33
3.3.1 Výchovně vzdělávací instituce.....	33
3.3.2 Masmédia a reklama	34
4 HODNOTY MLÁDEŽE V ČR PODLE VÝZKUMŮ.....	36
5 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI.....	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
6 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	42
6.1 HLAVNÍ VÝZKUMNÝ CÍL	42
6.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A PŘEDPOKLADY	42
6.3 POJETÍ VÝZKUMU	44
6.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	45
6.5 ZPŮSOB VYHODNOCENÍ	46
7 VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	47

7.1	ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	47
7.2	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	63
	ZÁVĚR	65
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	67
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	71
	SEZNAM GRAFŮ	72
	SEZNAM TABULEK.....	73
	SEZNAM PŘÍLOH.....	74

ÚVOD

Hodnoty jsou základní součástí našich životů, dotýkají se každého z nás. Různým věcem přiřkládáme různý význam, některé jsou pro nás velmi důležité, jiné jsou zcela bezvýznamné. Všeobecně bychom mohli říci, že spousta věcí pro nás nemá žádnou hodnotu, dokud jim hodnotu sami nepřiradíme. Každý člověk poznává v průběhu svého života věci, které subjektivně hodnotí. Na základě postupného získávání životních zkušeností daným věcem připisuje určitou hodnotu a postupně si takto získává svůj systém hodnot.

Pro zpracování méj diplomové práce jsem si zvolila téma hodnotové orientace dětí v první fázi dospívání – pubescenci. V tomto složitém období dospívání člověk pomyslně opouští stabilní teritorium své rodiny, vydává se na samostatnou cestu k dospělosti, hledá sám sebe, spousta věcí přehodnocuje. Mladý člověk si začíná utvářet své vlastní názory, velmi kriticky hodnotí své okolí, zásadně se mu mění žebříček hodnot.

Diplomovou práci jsem rozdělila do dvou částí, teoretické a praktické.

Teoretická část je rozčleněna do čtyř kapitol. První kapitola je zaměřena na definici základních pojmů hodnota, hodnotová orientace, dělení a funkce hodnot. Kapitola druhá je věnována období staršího školního věku, vývojovým fázím z hlediska vývojové psychologie a sociální pedagogiky, socializaci a vztahům s rodiči. Třetí kapitola se zabývá faktory, které ovlivňují utváření žebříčku hodnot. Větší část této kapitoly je věnována rodině, která zásadně ovlivňuje utváření a předávání hodnot a taktéž vrstevnickým skupinám, které hrají v období puberty důležitou úlohu. V poslední kapitole přinášíme výsledky několika výzkumů, které se u nás problematikou hodnot a hodnotových orientací v minulých letech zabývaly.

Praktická část diplomové práce prezentuje výsledky kvantitativního šetření, které bylo provedeno na jedné ze zlínských základních škol mezi žáky 2. stupně. Výsledky z vybraných dotazníků jsou vyhodnoceny a postupně analyzovány.

Cílem méj diplomové práce je zmapovat problematiku hodnotových orientací žáků staršího školního věku, zjistit, jaký je jejich žebříček hodnot. Dále mě zajímalo, jestli si rozumí se svými rodiči, zda se stoupajícím ročníkem klesá vliv rodičů a narůstá vliv vrstevníků a jaké hodnoty si žáci spojují s pojmem šťastný život.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HODNOTY A HODNOTOVÁ ORIENTACE

Každý člověk se ve svém životě setká s pojmem hodnota. Pro někoho může hodnota znamenat materiální stránky života, pro jiného jsou to hodnoty duchovní. Lidé často hodnotí, posuzují, co je dobré, co je špatné, vhodné nebo nevhodné. Hodnota znamená pro člověka „něco“, pro co má cenu žít. Hodnoty mají lidé nějak seřazeny, podle toho, jak jsou pro ně jednotlivé hodnoty důležité. V průběhu života se hodnotový žebříček často mění, což souvisí s dozráváním a nabíráním životních zkušeností jedinců.

„Prostřednictvím mládeže dochází k vývoji hodnotového systému společnosti, protože interiorizace hodnotového systému společnosti se neděje mechanickým kopírováním. Mládež je v tomto procesu aktivním subjektem a přebírá jednotlivé hodnoty diferencovaně a tak zpětně modifikuje hodnotový systém společnosti. Mládež vnáší do společnosti inovace, např. tato současná generace mládeže byla subjektem computerizace společnosti.“ (Sak, 2000, s. 2) Sak rozpracoval teoretický model životního a sociálního pole, na kterých ukazuje dynamiku vztahu jedince a prostředí.

1.1 Pojem hodnota

Na utváření pojmu hodnota působí celá řada vnějších vlivů – rodiče, rodina, sourozenci, vrstevníci, partneři, výchovně vzdělávací instituce, v dospělém věku také zaměstnání a různé životní události. Jednotná formulace hodnoty chybí. I když níže uvedení autoři nahlížejí na pojem hodnoty z různých úhlů, shodují se v tom, že hodnoty ovlivňují chování a celkový přístup ke světu.

Pojem hodnota je vždy spojen s významem objektu, který člověk tomuto objektu přikládá. Významy jsou podstatné, vyjadřují obsah a důležitost objektu v očích toho, kdo objekt hodnotí. Objektem rozumíme chování, činnosti, koncept nebo jev, dále také volby, prognózy, rozhodování, vize. Objektem je i sám člověk, jeho vlastní chování a prožívání. (Prudký, 2004, s. 8)

„Hodnota je přijaté sdělení o důležitosti něčeho či někoho.“ (Prudký, 2004, s. 8)

„Hodnoty určují ústřední pozici osobnosti, ovlivňují celkový přístup ke světu i k sobě samému, dávají smysl a směr našim postojům, chování a jednání, a jsou tak nedílnou součástí vztahového rámce osobnosti.“ (Hudeček, 1986, s. 49)

Horák (1997, s. 14) uvádí, že hodnotami máme na mysli všechno, co prioritně uspokojuje naše potřeby a zájmy. Pokud se díváme na hodnoty v užším slova smyslu, můžeme je definovat jako základní kulturní kategorie, odpovídající našim normám a ideálům, především sociálním, mravním a estetickým.

Cakirpaloglu cituje Rota: „Hodnoty označují ideje nebo situace, o kterých existuje přesvědčení, že představují něco dobrého, žádoucího, něco, k jehož realizaci je třeba směřovat.“ (Cakirpaloglu, 2004, s. 354)

Jak píše ve své knize Hudeček (2004, s. 45), pojem hodnoty má dva základní významy:

- Hodnoty jako existující děje, ideje, předměty, které mají atribut hodnotnosti a jsou považovány za hodnoty nezávisle na tom, zda je jim hodnota lidmi přisuzována
- Hodnoty, které jsou pro konkrétního jedince významné

Hodnoty jako „něco“, co je pro nás významné, jsou ty, ke kterým zaměřujeme naše úsilí nebo uspokojují naše potřeby, hodnoty, ke kterým máme pozitivní postoj a hodnoty, které jsou hodny našeho hodnocení.

Manželé Eyrovi (1993, s. 15) ve své knize vybrali nejdůležitější hodnoty, které souvisejí s bytím a dáváním.

- **Hodnoty bytí** (kdo jsme) – poctivost, odvaha, mírumilovnost, samostatnost a výkonnost, sebekázeň a střídmost, věrnost a zdrženlivost
- **Hodnoty dávání** (co dáváme druhým) – oddanost a spolehlivost, respekt a úcta, láska, nesobeckost a citlivost, vlídnost a srdečnost, spravedlnost a milosrdnost

Každá z hodnot je nezávislá na ostatních a pořadí si volí jedinec sám. Jedinec se buď stává nositelem určité hodnoty nebo ji může projevovat ve vztahu k druhým lidem.

Podle Hudečka (1986, s. 48) je člověk zdrojem a tvůrcem hodnot a zároveň je i objektem, na kterého hodnoty působí. Člověk hodnoty přijímá a osvojuje si je podle jednotlivých etap:

- **Informace** – dovídá se o existenci hodnoty
- **Transformace** - informaci o hodnotě si přeloží do vlastního jazyka
- **Angažování se** – hodnotu buď přijme nebo nepřijme
- **Inkluze** – zapojení hodnoty do uznávaného žebříčku hodnot
- **Dynamizace** – změny osobnosti, které vyplývají z přijetí nebo nepřijetí hodnoty

Pokud některá z uvedených etap vypadne, je proces neúplný a může dojít k opačnému procesu, než je přijímání a osvojování hodnot – změna hodnot za předměty. Orientace na hodnoty vzniká jako výsledek jejího kladného hodnocení a uznání.

Jak uvádí Sak (2000, s. 27) „... pro hodnoty je typický přenos hodnot společnosti na jedince a následná celoživotní interakce mezi hodnotovým systémem jedince, společenských subjektů a společností.“

1.1.1 Dělení hodnot

Hodnoty rozlišujeme na to, co je (co lidé přijali jako hodnoty) a na to, co má být (protože by se to mělo). (Kluckhohn, 1951 in Prudký, 2009, s. 86)

Hofstede navazuje na Kluckhona: „Je velmi důležité rozlišit hodnoty požadované (desired) a žádoucí (desirable): to, po čem lidé doopravdy touží, a to, o čem si lidé myslí, že by měli toužit.“

Známé je dělení hodnot podle Rokeache:

- **Instrumentální** – vztahují se ke způsobu jednání a postupům, které jsou cestou k cílovému stavu. Jedná se o hodnoty morální (čestnost, užitečnost druhým aj.) a hodnoty spjaté se sebeuplatněním a inteligencí (schopnost, tvořivost aj.)
- **Cílové** – vztahují se k cílovému stavu, jde o hodnoty zaměřené na osobnost (sebeúcta, moudrost aj.) nebo na společnost (svoboda, rovnost aj.) Tyto hodnoty definují, o co má smysl usilovat.

Instrumentální hodnoty jsou tedy prostředky k dosažení cílových hodnot. (Prudký, 2009, s. 86 – 87)

Horák (1997, s. 14 - 15) ve své knize rozděluje **čtyři základní pojetí chápání hodnot**:

- **Objektivistické pojetí** – hodnoty vyplývají z podstaty věcí a jevů
- **Subjektivistické pojetí** – hodnoty začnou existovat až s procesem hodnocení člověkem
- **Relacionistické** – objektivní vlastnosti věcí bez vztahu k člověku nemají žádnou hodnotu
- **Instrumentalistické** – pokud určité věci nebo vztahy jedince uspokojují, mohou se stát pro něho hodnotou

1.1.2 Funkce hodnot

Podle Prudkého (2009, s. 44 - 53) mají hodnoty mnoho různých funkcí, jejichž prostřednictvím můžeme upřesnit poznávání hodnot samotných. Hodnoty ve společnosti mohou fungovat různými způsoby.

Hudeček (2004, s. 47) ve své knize uvádí čtyři základní funkce hodnot podle Matusewicze (1973, s. 41 – 42):

1. Hodnoty jsou *kritériem výběru společenských snah* – každá společnost má nějaký svůj ideál, který je povýšen na ideál a tím získává svoji hodnotu, atraktivní více či méně pro celou skupinu, která ho přijímá.
2. Hodnoty jako *standard integrace jednotlivce se společností* – daný národ nebo společenská třída má ustálené hodnoty, které určují specifickou tohoto hodnotového procesu.
3. Hodnoty jako *standard výběru individuální dráhy života* – sebeaktualizace a seberealizace dostává pod vlivem hodnot určitý konkrétní charakter.
4. Hodnoty *diferencují úsilí lidí* – jedinec, který byl vychován v určité společnosti, si osvojuje systém hodnot, který je pro danou společnost specifický, přijímá odpovídající chování a postoje.

Hodnoty mají dynamický charakter. Postupně zanikají a ztrácejí na významu, nejsou-li udržovány lidmi v existenci, realizovány a aktualizovány.

Cakirpaloglu (2004, s. 402 – 405) uvádí funkce hodnot podle McGuireho. Funkce jsou rozděleny podle významu na **individuální a sociální**. Individuální funkce hodnot je zaměřená na jedince, na jeho adaptaci ve společnosti, na jeho individuální růst a hledání sebe sama. *Funkce adaptace člověka na fyzické a sociální podmínky* – stanovené standardy, které člověk získává v průběhu své socializace nebo vlastní zkušeností. *Funkce překonávání vlastní existence* – do procesu hodnocení je zapojeno sebehodnocení, seberegulace, logické a abstraktní myšlení. Sociální funkce hodnot zahrnuje *funkci sociální integrace*, která souvisí se sociální kohezí, stabilitou a efektivitou skupinové dynamiky. K této funkci můžeme zahrnout např. sociální prevenci deviantního chování nebo sociální kontrolu. *Funkce sociální racionalizace* má význam v dynamice společnosti. Dílčí zájmy různých skupin nebo vrstev společnosti jsou racionalizací transformovány v hodnotový obsah, který je přijatelný pro největší počet subjektů uvnitř dané společnosti. Tímto vznikají společenské hodnoty

a širší dynamické celky, jejichž propojením vzniká ideologický systém. Funkce individuální a společenské se vzájemně propojují, ovlivňují a doplňují. Cakirpaloglu (2004, s. 405) vymezuje funkční podstatu hodnoty takto: „Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí.“

1.2 Hodnotové orientace a jejich typologie

Průcha (2003, s. 74) definuje hodnotové orientace jako hierarchické uspořádání hodnot důležitých pro určitou skupinu populace v daném období.

Horák (1997, s. 20) chápe hodnotovou orientaci jako „vzájemně se ovlivňující proces orientace hodnotami a orientace na hodnoty“. Vysvětluje tím, že hodnotovou orientaci si vytváříme sami, částečně našimi zkušenostmi, částečně již existujícími hodnotami sociálních skupin a jednotlivců, se kterými se v životě setkáváme.

„Základní podmínkou pro řešení podmínky hodnot je subjekt-objektový vztah, to, jaké významy nachází subjekt ve vnějším světě, jak je prožívá a vyhodnocuje.“ Tento hodnotový vztah subjektu na objekt je zprostředkován orientací člověka na svět kolem něho – na lidi, na společnost a v ní ustálené názory, normy, představy. Hodnotové vztahy se proto jeví jako vztahy společenské a mezilidské. (Hudeček, 1996, s. 43)

„Hodnotami se obvykle rozumí ty vlastnosti předmětů a jevů, kterými je dán jejich význam pro toho, kdo jejich významovost posuzuje (hodnotí). Je zdrojem hodnotové orientace (resp. zaměřenosti) selektivního přístupu k jednotlivým aspektům, předmětům a jevům životní reality.“ (Mikšík, 2001, s. 73) Hodnotová orientace bývá často srovnávána s motivační strukturou osobnosti, lidé jsou hodnoceni na základě toho, čeho si nejvíce cení, k jakým hodnotám směřují, které hodnoty je stimulují k tomu, že se chovají a jednají určitým způsobem. Hodnotovou orientaci vyjadřují lidé v každé činnosti, s jakým úsilím se této činnosti věnují, jaké cíle její realizací naplňují. Provedením analýzy těchto činností, jejich motivace, obsahu, struktur, můžeme pochopit jednání a chování lidí, odhalit jejich žebříček hodnot a strukturu jejich hodnotové orientace. V závislosti na síle a uspořádání hodnotových orientací lze určit, pro co se lidé, ať vědomě či nevědomě, rozhodují, s čím jsou spokojeni či nespokojeni. Hodnoty, které nejsou dostatečně uspokojeny, se můžou stát zdrojem frustrací a neschopností přizpůsobit se celku. (Mikšík, 2001, s. 73 - 74)

Mikšík (2001, s. 74 - 75) ve své knize uvádí **tři druhy pojetí hodnot a hodnotových orientací**:

Franklovo vymezení základních životních hodnot

Viktor Emil Frankl vidí hlavní duševní sílu osobnosti v naplňování smyslu života. Člověk má za svůj život převzít zodpovědnost ve svých činech a svém jednání, jejichž výsledky jsou kumulovány do rozvoje tzv. osobních hodnot. Podle Frankla existují tři kategorie možných hodnot:

- **Tvůrčí hodnoty, které lze realizovat pouze činností** – každé povolání má smysl, pokud poskytuje člověku naplnění, stane-li se pouze prostředkem k vydělávání peněz, život ztrácí hodnotu
- **Zážitkové hodnoty, jež se uskutečňují v prožívání** – život může člověka naplňovat nejen v radostech, ale i v utrpení
- **Postojové hodnoty, realizované tím, jak se člověk staví k omezením svého života** – schopnost vyrovnávat se aktivně s osudem i sám se sebou, svůj osud vytvářet i nést

Sprangerovská typologie hodnotových orientací

Eduard Spranger vymezil **šest typů hodnotových orientací**, pojal je jako ideální osobnostní vzorce. Osobnost člověka lze charakterizovat podle toho, ke kterému z těchto vzorců nejvíce inklinuje.

- **Teoretický** – hodnotou je poznání, cílem poznání pravdy
Individualista a teoretik, zaměřený na poznávání předmětů a jevů, svět vnímá jako systém obecných podstat, vztahů a závislostí, je necitlivý a neosobní.
- **Ekonomický** – hodnotou je užitečnost, cílem obhajoba své vlastní existence
Hledá jen osobní prospěch a účelovost, hodnoty mají vnější efekt a slouží pouze pro blaho a požitek.
- **Estetický** – hodnotou je krása, cílem hledání harmonie
Citově založený, život vnímá jako hru obrazů, často je odtržen od reality.
- **Sociální** – hodnotou je láska, cílem konání dobra
Zaměřený na lidi, na pomoc druhým, empatický, dominance protikladů – sympatie a antipatie, láska a nenávisť.

- **Politický** – hodnotou je moc, cílem ovládnutí druhých
Usiluje o moc, snaha ovládat druhé, potřeba dominovat vládnout, cítí potřebu závislosti druhých na jeho osobě, nesnáší konkurenci.
- **Náboženský (ideový)** – hodnotou je jednota, cílem překonávání sebe sama
Lhostejný k materiálním hodnotám, vše podřizuje vyšším cílům, uznávání nejvyšších hodnot a pojetí smyslu života.

Na Sprangerově principu je založeno velké množství výzkumů především v zahraničí. Jeho typologie je často využívána ve výzkumech orientovaných na faktorovou analýzu zájmů o povolání. (Mikšík, 2001, s. 76 – 77)

Sprangerovou teorií hodnot se zabývá i Prudký (2009, s. 185), který Sprangerovo poznání světa shrnuje to duchovních principů:

- PRAVDA
- KRÁSA
- UŽITEK (ZISK)
- LÁSKA K LIDEM
- MOC
- BŮH/MOUDROST

Gordonův systém interpersonálních hodnot

Leonard V. Gordon charakterizuje vztah „já a ostatní“, postoje a přístupy člověka k ostatním lidem a povahu interakcí jedince s druhými lidmi. Vymezil šest interpersonálních hodnot osobnosti, které zahrnují vztah jedince k druhým lidem a i vztah těchto lidí k němu. Tyto hodnoty ovlivňují to, jakým způsobem je daný jedinec schopen se vpravit do osobních, sociálních, manželských nebo profesionálních vztahů a situací.

Základními šesti hodnotami podle Gordona je

- **podpora** – touha po porozumění, ohleduplnosti a laskavém jednání
- **konformita** – tendence dělat jen to, co je obecně správné a vhodné
- **uznání** – touha být obdivován, chválen, uctíván, považován za důležitého
- **nezávislost** – mít právo dělat jen to, co sám uzná za vhodné, jednat jen podle vlastního úsudku
- **benevolence** – konat ve prospěch druhých, dělit se, pomoc druhým, štedrost

- **vůdcovství** – mít moc, vedoucí postavení, autoritu.

Gordonovy interpersonální hodnoty jsou dány do vztahu ke Sprangerovým typům hodnotových orientací, a tím se vymezuje typy osobností.

6 typů osobností podle hodnotové orientace:

- **Osobnost teoreticky orientovaná** - vykazuje vysokou míru nezávislosti a vůdcovství
- **Osobnost ekonomicky orientovaná** - vykazuje vysokou tendenci mít uznání od ostatních
- **Osobnost sociálně orientovaná** – vykazuje vysoké skóre v benevolenci
- **Osobnost esteticky orientovaná** – vysoká tendence k nezávislosti
- **Osobnost politicky orientovaná** – vysoká tendence k vůdcovství
- **Osobnost nábožensky orientovaná** – vysoká tendence ke konformitě a k benevolenci

Z Gordonovy koncepce vychází i *strukturální hierarchická diagnostika interpersonálních hodnot*, která obsahuje šest škál, z nichž tři jsou orientovány na oblast očekávání jedince od ostatních, další tři pak na vztah jedince vůči ostatním. Jedinec od ostatních očekává a vyžaduje: *porozumění* (např. náklonnost, toleranci, zájem o jeho život, ochotu mu pomáhat), *uznávání* (touha být akceptován, přijímán kladně, být oblíbeným, vyvolávat dobrý dojem, přátelit se s vlivnými lidmi) a *nezávislost* (být svobodný, žít si podle svého, být nezávislý v názorech, životě i v povolání).

Dalšími třemi hodnotami, které jedinec ve vztahu k druhým projevuje, je tendence *vést, dominovat a rozhodovat* (mít vliv na ostatní, mít moc, autoritu a vůdčí postavení), tendence *být konformní, řídit se konvencí* (dodržování mravních zásad, povinností, příkazů, respektování autorit, snášet trpělivě svůj „osud“), třetí tendencí je *směřovat k altruismu* (tolerovat slabosti druhých, pomáhat jim v nepříznivých životních podmínkách, obětavě řešit problémy druhých i za cenu vlastní ztráty). (Mikšík, 2001, s. 78 – 80)

Sak (2000, s. 34) rozlišuje hodnotové orientace na sedm faktorů:

- **Egoisticko-materialistická** – jedinci chtějí být v centru pozornosti, prosazují se, mají materialistické sklony. Typické hodnoty - majetek, výše platu, společenská prestiž, úspěch v zaměstnání či podnikání.
- **Profesně-rozvojová** – jedinci jsou aktivní a tvořící, svou práci staví do popředí, stále se rozvíjejí a vzdělávají. Typické hodnoty - vzdělání, osobnostní rozvoj, naplňující práce, seberealizace, úspěch v zaměstnání.
- **Reprodukční** - jedinci v reprodukčním věku se zaměřují na zachování lidského rodu (rozmnožování a vytváření podmínek pro růst a výchovu dětí). Hodnoty - životní partner, rodina a děti, láska.
- **Globální** - vytvoření pasivních podmínek, které jsou nezbytné pro zachování lidského rodu. Typické hodnoty – zdraví, zdravé životní prostředí, světový mír, globalizace.
- **Liberální** – spojení podnikání s demokracií a svobodnou volbou. Typické hodnoty - svoboda, demokracie, soukromé podnikání (nejedná se o hodnotu majetku a příjmů).
- **Sociální** – sociální integrace jedince, sociální uspořádanost společnosti, utváření společenských vztahů, návaznost na sociální potřeby. Typické hodnoty - veřejně prospěšná práce, politická angažovanost, společenská prestiž, být užitečný pro ostatní.
- **Hedonistická** – zahrnuje mezilidské vztahy, které ovšem jedince nesvazují. Hodnotami jsou přátelství, koníčky, zájmy.

1.3 Hodnotový systém a jeho utváření

Jak píše ve své publikaci Vacek (2008, s. 102 - 103), každý člověk má svůj hodnotový systém neboli žebříček hodnot, kterým se ve svých činech řídí, ať už intuitivně nebo cíleně. Tento žebříček nám ukazuje uspořádání hodnot podle toho, jak jsou pro jedince významné. Mnohdy mají lidé problém svůj systém hodnot uceleně zformulovat.

Třemi hlavními činiteli, které působí na tvorbu hodnotového systému jedince jsou:

- **Materiální podmínky života jedince**
- **Vlivy sociálních a výchovných institucí (rodina, škola, média, vrstevnické skupiny)**

- **Vlivy politicko-ekonomické typické pro danou společnost**

Podle Homoly (1972, s. 210 in Vacek, 2008, s. 102) by měl hodnotový systém každého jedince obsahovat tyto požadavky: měl by být vnitřně celistvý, v souladu s celou osobností a osobnostními charakteristikami jedince, realistický a měl by jedinci přinášet uspokojení. Hodnotový systém se mění v průběhu vývoje jedince, je utvářen vnějšími i vnitřními vlivy, věkem, pohlavím, zázemím, vzděláním atd.

Hodnoty se ve společnosti ustalují složitým způsobem, jsou výsledkem celé řady procesů výběru nabídky a přijímání, které jsou dlouhodobé a komplikované. Pokud jsou přijaty, stávají se významnými pro určitou osobu, skupinu nebo celou společnost a mají tendenci uchovávat si daný stav. Hodnoty jsou důležitým prvkem kultury dané společnosti. Jsou předmětem učení, v rámci socializace se učíme již přijatým hodnotám a normám chování.

Manželé Eyrovi (1993, s. 10) se domnívají, že to, co se děti naučí v domácím prostředí, má na ně hluboký vliv, ať už pozitivní nebo negativní. Rodina je pro dítě to nejdůležitější. Další důležitou oblastí pro utváření systému hodnot jsou výchovně-vzdělávací instituce.

„Mladí jedinci a mladá generace interiorizují to, co je ve společnosti živé, či co mladí za živé považují. Hodnoty, ideje, názory, postoje, znalosti, které nepovažují za nosné, nepřebírají a neosvojují je.“ (Sak, 2000, s. 18)

Na vytvoření žebříčku hodnot působí celá řada činitelů. Prvotním je zcela jistě výchova v rodině. Rodiče předávají svým dětem hodnoty, které během svého života přijali a považují je za správné. Se vstupem do školních zařízení se objevují v životě dětí i další lidé s hodnotami, které mohou být zcela odlišné od těch, které jsou dětem vštěpovány rodiči. (Prudký, 2004, s. 10)

S hodnotami také úzce souvisí pocit štěstí. Tento subjektivní pocit můžeme považovat za životní hodnotu, která je spojena s kvalitou a smysluplností našeho život.

Štěstí je subjektivní jev, který má vztah k tomu, co obsahuje náš systém hodnot a cílů – naše snahy, naděje, očekávání či předcházející zkušenosti. (Křivohlavý, 2013, s. 15)

Důležitým faktorem štěstí je především důvěra v hodnoty, které jedinec uznává. „Pro dobrý pocit štěstí je prvořadě důležité mít důvěru v hodnoty, kterých si člověk váží, a smysluplné zaměření vlastního života.“

Jak dále Křivohlavý uvádí, že na pozitivní pocity štěstí působí především vlastní rodina, pokud jsou vztahy v ní harmonické, blízké mezilidské vztahy a sociální kontakty, zajímavá

práce či studium, trávení volného času, poslech hudby atd. Všechny tyto atributy se podílejí na pocitech štěstí, pokud jsou v harmonii a bez výrazných problémů. (Křivohlavý, 2006, s. 178 - 180)

2 OBDOBÍ STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU Z HLEDISKA VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Období staršího školního věku je součástí procesu dospívání a probíhá přibližně od 11. roku a končí okolo 15. roku života jedince. Toto období lze vymezit jako životní úsek končícího dětství, probíhá v něm řada významných změn. Objevují se první sekundární pohlavní znaky, v souvislosti s biologickými změnami probíhají i změny psychické, projevující se ve velké míře změnou způsobu myšlení a celkovou emoční labilitou.

2.1 Období staršího školního věku z hlediska vývojové psychologie

V období staršího školního věku se zásadně mění pojetí role jedince a jeho sebepojetí a vnímání sebe sama, jedinec zpravidla začíná myslet vyspělejší způsobem, bývá kritičtější k sobě i ke svému okolí. Změny tělesné, psychické i sociální probíhají souběžně a označujeme je jako změny pubertální. Celé toto vývojové období nazýváme jako **období pubescence**, které rozdělujeme následovně:

- **fáze prepuberty (první pubertální fáze)** - do popředí vystupují především první sekundární pohlavní znaky. U většiny dívek fáze probíhá mezi 11. a 13. rokem, u chlapců asi o 1 – 2 roky později.
- **fáze vlastní puberty (druhá pubertální fáze)** – je vymezena věkem 13 – 15 let, nastupuje po dokončení prepuberty a završuje se dosažením reprodukční schopnosti. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 142 – 143)

„V době dospívání dochází k mnoha změnám, které zvyšují pocit nejistoty dospívajícího a zpochybňují představu, že je svět bezvýhradně dobrý a bezpečný a že je v něm pubescent vítán a ceněn.“ (Vágnerová, 2000, s. 211) V období pubescence dochází ke změnám v myšlení, začíná se objevovat abstraktní myšlení, jedinec se postupně **vymezuje z vázanosti na rodinu, důležitou roli pro něho začínají mít vrstevníci**, přichází doba prvních lásek. Sigmund Freud nazývá toto období stadiem genitálním, objekty zájmu jsou vymezeny mimo rodinu a jedinec neusiluje jen o vlastní uspokojení, ale i o uspokojení protějšku.

Podle E. Eriksona je pro toto období typické hledání vlastní identity, nejistota a pochybnosti nejen o sobě, ale i o svém postavení ve společnosti. V období pubescence hraje důležitou roli biologický mezník, což představuje tělesné dospívání a zrání, které může mít

psychosociální důsledky, pokud na něho není jedinec dostatečně připraven. Důležitým mezníkem je volba profese na konci školní docházky, kdy jedinec přechází z role žáka povinné školní docházky do role dospívajícího, který může do určité míry sám rozhodnout o svém budoucím povolání. Tyto změny jsou pro jedince zásadní, ztrácejí se staré jistoty, které získal v rodině, nastupuje fáze samostatnosti a emancipace, což přináší nejistotu, která mnohdy představuje určitou zátěž. Dosažení nové přijatelné pozice, a tím i potvrzení určité jistoty je jedním z důležitých úloh období dospívání. (Vágnerová, 2000, s. 209 – 211)

2.1.1 Vývoj myšlení u pubescentů

Nástup období puberty je spojen i se změnami uvažování. J. Piaget nazývá toto období **stadium formálních logických operací**. V této fázi dospívání jsou jedinci schopni uvažovat novým způsobem, hypoteticky, abstraktně, mohou uvažovat o věcech na různých úrovních, i o těch nereálně existujících. S osvojením hypotetického myšlení dochází u pubescentů k rozvoji kritičnosti, která souvisí právě se změnou myšlení. Dochází také ke změně vztahu k otázkám času a budoucnosti, dospívající jsou schopni předvídat a plánovat budoucí události, chybí jim však dostatek životních zkušeností. Objevují se nové přístupy dospívajících ke světu i k sobě samotnému:

- **potřeba jistoty a bezpečí** je vázána na minulost, v souvislosti s plány do budoucna se objevuje potřeba rozvoje nové identity
- **potřeba seberealizace** – zaměření na své možnosti a perspektivu v budoucnosti
- **potřeba otevřené budoucnosti** – přesah konkrétní reality, reálné úvahy o budoucnosti (Vágnerová, 2000, s. 216 – 220)

Dospívající si osvojují abstraktní uvažování, které je nutné pro zvládnutí požadavků 2. stupně základní školy, mají schopnost uvažovat hypoteticky o různých nereálných představách. Myšlení se stává systematictější, při řešení problému jsou schopni přijmout více variant a vyloučit nebo potvrdit správnost řešení. Dospívající mohou experimentovat s vlastními úvahami, dochází k rozvoji deduktivního uvažování. Zároveň se objevuje tendence ulpívat na nějakém názoru, ke kterému došli sami nebo se s ním ztotožnili, odmítají často o tomto názoru polemizovat a považují ho za nejlepší. Celková změna jejich myšlení a pohledu na okolní svět přispívá k rozvoji poznávacího egocentrismu, který se může projevit nadměrnou kritičností a pocitem výjimečného uvažování. Vše je důsledkem proměny myšlení, které je pro dospívající zcela nové. (Vágnerová, 2001, s. 64 – 65)

2.2 Socializace v období pubescence

Socializace se začíná již od narození dítěte, prvotním sociálním činitelem je rodina. Rodiče se o dítě nejen starají, ale měli by být pro něho vzorem a příkladem. Rodiče jsou ti, kteří dítě učí, které hodnoty jsou důležité, tím mu pomáhají utvářet si svůj žebříček hodnot.

Období pubescence je pro jedince důležitým životním mezníkem, změny lze pozorovat ve všech oblastech života. Rozvíjejí se rozumové schopnosti, tím se mění také hodnocení a posuzování lidí a světa kolem sebe. Dokážou pracovat s více informacemi, jsou schopni vyjadřovat se přesně, začínají rozlišovat a zahrnout do svého hodnocení i protikladné kategorie.

Pedagogický slovník vysvětluje socializaci jako proces, který se odehrává především v rodině, vrstevnických skupinách, výchovně vzdělávacích zařízeních a prostřednictvím masmédií. Socializaci můžeme rozčlenit do **tří základních etap**:

- **1. etapa** – dítě se identifikuje s matkou, socializace probíhá především v rodinném prostředí
- **2. etapa** – dítě se začíná osamostatňovat, proniká do sítě sociálních vztahů
- **3. etapa** – dítě vstupuje do širších sociálních vztahů a dalších sociálních skupin (Mareš, Průcha, Walterová, 1995, s. 202)

2.2.1 Sociální role

Sociální role pubescenta se v tomto období rapidně mění. Tato proměna je ovlivněna jednak změnou zevnějšku pubescenta, který vyvolává jiné reakce než v období dětství a jednak jeho tendencí vymanit se ze závislosti na rodině, v důsledku toho se mění i jeho chování. Pubescent odmítá podřízenou roli, tím dochází ke konfliktům s dospělými osobami v jeho okolí, především s rodiči a učiteli. Spory s autoritami, konflikty v komunikaci, netolerance a odsuzování dospělých jsou typickým znakem období pubescence. (Vágnerová, 2000, s. 228 – 229) V období pubescence jsou vztahy pubescentů k rodičům stále v popředí. Pubescent potřebuje vedení dospělých, na druhou stranu si uvědomuje potřebu osamostatnění. Může se objevit pubescentní negativismus, jako vzdor proti autoritám, nejen proti rodičům, ale i učitelům a dalším dospělým osobám. Pubescentní vzpoura je přirozeným vývojem vymanění se z dětské závislosti. (Říčan, 2004, s. 181 – 185)

Podle Heluse (2003, s. 68) je období pubescence plné změn, jedinec prožívá změny svého těla i duše, hledá svoji sociální roli nejen ve vztazích s ostatními lidmi, ale i sám v sobě.

Dochází ke změnám nálad, názorů, vzpouzení se autoritám, konfliktům s dospělými, především rodiči a učiteli.

V období pubescence dochází k utváření identity. Jedinec si pokládá řadu otázek – kým je, jaký je, kam patří a kam směřuje, jaké hodnoty mají pro něho největší význam. Důležitý je v tomto období také vlastní vzhled, často se objevuje v hodnocení vlastního zevnějšku nespokojenost, pubescent začíná o sebe dbát, přesto bývá úroveň sebehodnocení velmi nízká. Dospívající sám se posuzuje především podle toho, jak se na ně dívá jejich okolí, především vrstevníci. (Vágnerová, 2000, s. 234)

2.2.2 Vztahy s rodiči

V období pubescence dochází k procesu emancipace od rodiny ze strany pubescentů, tím se výrazně mění jejich vztahy s rodiči. Pubescenti usilují především o rozvoj identity. Celý tento proces nazýváme *procesem individuace*, která má čtyři fáze, v období pubescence však probíhají jen fáze dvě:

- **Fáze diferenciacce** – s rozvojem logického myšlení se pubescent více zaměřuje na sebe, vnímá potřebu odlišit se od svých rodičů. Dochází ke zpochybnění rodičovských hodnot a norem.
- **Fáze experimentace** – pubescent experimentuje s vlastní emancipací, odmítá vázanost na rodinu a významnými se pro něho stávají vrstevníci, kteří mu poskytují podporu, kterou dříve viděl ve svých rodičích. Díky pocitu všemocnosti, který je pro toto období typický, odmítá rady zkušených dospělých osob.

V rodině je však pubescent brán stále jako dítě, přibývají mu povinnosti, za jejichž plnění je zodpovědný, rodiče stále vyžadují poslušnost. V tomto období dochází v mnohých rodinách k rozporu mezi rodiči a pubescentem, který očekává spíše výhody dospívání, ne povinnosti, a snaží se omezit svoji podřízenost vůči rodičům. Pubescent má často sklon k absolutistickým hodnocením, do tohoto hodnocení často spadají i rodiče, kteří ztrácejí výsadní postavení. (Vágnerová, 2000, s. 238 – 240)

„Osamostatňování v pubescenci bývá bolestné.“ Dospívající si je vědom toho, že se loučí s dětskou loajalitou, něhou a důvěřivostí vůči rodičům. Začne převládat kritičnost, pubescentní negativismus, který se liší od období vzdoru v batolecím věku, zde se jedná o útok na autority. Vzpouza se týká nejen rodičů, ale většiny dospělých jedinců, učitele nevyjímaje. Jakýkoliv způsob trestu za své chování bere dospívající jako útok, na tresty

je alergický, přijímá ho jako urážku a ponížení. Na kritiku reaguje často vzpourou, která je normálním stadiem a má svůj vývojový smysl. (Říčan, 2004, s. 181)

Vzájemné konflikty, nedorozumění, neporozumění, zvýšené napětí jsou typické znaky komunikace pubescenta s dospělými osobami, především s rodiči a učiteli. Pubescent touží být respektován a vyžaduje být akceptován ze strany dospělých jako rovnocenný partner, není-li tomu tak, provokuje a jeho ochota komunikovat se snižuje. Jak se snižuje úspěšnost komunikace s dospělými, zvyšuje se komunikace s vrstevníky, pubescent si utváří určitý komunikační styl, pro který jsou typické určité slovní obraty, specifická oslovení a teatrálnost. Typická pro skupinovou komunikaci je snaha šokovat a odlišit se od dospělých. Oblíbeným způsobem komunikace pubescentů je bezesporu telefonická komunikace, ať už běžné telefonování nebo posílání zpráv. Největší oblibu spatřují pubescenti v komunikaci s počítačem, který funguje podle určitých pravidel a jedná se v očích pubescenta o zcela jasnou komunikaci na rozdíl od komunikace s okolním světem. Počítač pubescenta „neuvádí do rozpaků a neposiluje jejich nejistotu“. I proto se objevují mezi pubescenty jedinci, kteří se straní vrstevníků a raději tráví čas u počítače. (Vágnerová, 2000, s. 231 – 232)

3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ UTVÁŘENÍ HODNOT PUBESCENTŮ

Hodnoty získáváme působením různých faktorů. Základy hodnot jsou jedinci předávány od útlého dětství prostřednictvím rodiny jako prvotního základního činitele vštěpování hodnot. Přenos hodnot se uskutečňuje v různých situacích každodenního života. V této kapitole se budeme věnovat především rodině jako základu pro utváření hodnot, dále vrstevnickým skupinám, které taktéž v období pubescence významně působí na hodnotový systém jedince. Uvedeme také další skupiny, které nejsou zanedbatelné, v této práci se jim budeme věnovat jen krátce.

3.1 Rodina jako základ pro utváření hodnot

Jak uvádí Bakošová (2008, s. 90 - 93), rodina je prostředníkem k předávání základních životních hodnot. V každém historickém období je potřebné vychovávat děti k „hodnotám lásky, slušnosti, úcty, tolerance, přátelství, solidarity, dobra“.

Prostřednictvím výchovy se v rodině rozvíjí:

- **Vztah k sobě samému** – je potřeba vychovat takovou osobnost, která bude mít hodnotový základ, díky kterému bude moci sladit individuální a společenské požadavky a získat životní moudrost a prožít život šťastně a příjemně
- **Vztah ke společnosti, k lidem a k rodině** – pěstovat dobré vztahy v rámci rodiny, k ostatním lidem – to jsou hodnoty, které se děti učí ve svých vlastních rodinách
- **Vztah k přírodě** – zde je na místě pozitivní přístup rodičů, založený na poznávání přírody, kterým vedou svoje děti ke vztahu k přírodě

Bakošová ve své publikaci používá pojem výchovné prostředí rodiny, které v širším smyslu znamená „demografické, psychologické, kulturní a ekonomické podmínky, životní styl, hodnotovou orientaci a modely výchovy v rodině“. V užším smyslu pak výchovné prostředí rodiny chápeme jako „podnětnost uvedených podmínek v interakci s výchovným procesem, cíli rodinné výchovy a styly výchovy“. (Bakošová, 2008, s. 91) Jak dále Bakošová uvádí, rodiče předávají svým dětem především „všelidské hodnoty“, jejichž základem je být dobrým člověkem, vytvoření příjemné rodinné atmosféry a důraz na vzdělání dětí.

V Pedagogickém slovníku je rodina definována jako „nejstarší společenská instituce“, která vytváří emocionální prostředí, formuje vzájemné mezilidské vztahy, hodnoty a postoje, dává základy životního stylu a etiky. Díky rodině se jedinec začleňuje do sociální struktury.

Nejčastějším modelem současné rodiny je tzv. nukleární rodina, kdy v jedné domácnosti spolu žijí rodiče a jejich děti. V posledních letech ovšem dochází k výrazné proměně tohoto modelu rodiny, zvyšuje se variabilita rodin, která zahrnuje kromě vlastní a úplné rodiny také rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní. (Průcha, 2001, s. 202)

Rodina je základ, vede děti a mladé lidi k tomu, aby se lépe vyrovnávaly s výzvami, které je na životní cestě potkají. (Storø, 2013, s. 58)

Jak uvádí Celá (2006, s. 71), v procesu změny rodiny široké v rodinu nukleární ztratila sice rodina mnoho svých funkcí, stále si však uchovává dvě základní funkce - funkci prvotní socializace dětí a emocionálně psychologické stabilizace osobnosti.

Celá uvádí specifikaci funkcí:

- **Biologicko-reprodukční funkce** – děti jsou pokračovateli života rodiny a nositeli jejích hodnot a tradic
- **Ekonomicko-zabezpečovací funkce** – rodiče zodpovídají za materiální zabezpečení svých dětí a za vytvoření podmínek pro jejich zdravý a plnohodnotný vývoj
- **Výchovně-socializační funkce** – tato funkce je v období dětství stěžejní. Rodina má možnost ovlivnit vývoj dítěte od samého narození, výchova rodičů a citové zázemí má výrazný vliv na vývoj dítěte.
- **Emocionálně-ochranná funkce** - předpokládá potřebu bezpečí, lásky, jistoty, pochopení, citové podpory, kterou rodiče poskytují svým dětem
- **Odpočinek a regenerace tělesných a duševních sil** – funkce se týká možností trávení volného času rodičů a dětí

Podle Možného (2008, s. 153 - 154) je rodina základní sociální jednotka, která zásadně ovlivňuje předávání hodnot dítěti rodiči. Dnešní společnost rozlišuje jasnou koncepci rodičovské autonomie – tradiční a liberální. Podle tradiční koncepce mají rodiče právo a povinnost předávat svým dětem jejich hodnotový systém, přičemž si sami volí prostředky, jakými dětem tyto hodnoty předají. Díky této koncepci dochází k tomu, že mohou rodiče do jisté míry své děti omezovat tím, že jim neschvalují uznávat i jiné společenské hodnoty než ty, které jim sami vštíplili. Děti vedené touto cestou nemají možnost získat schopnost samostatně si volit, co je pro ně dobré, nejsou schopny se samostatně v životě rozhodovat. Liberální koncepce naopak předpokládá, že rodiče nebudou svoje děti ve volbě hodnot a dobrého života ovlivňovat. Volba hodnot je plně v rukou dítěte. Tato koncepce na jedné

straně podporuje dítě, aby se samo rozhodlo pro preferenci hodnot, na druhou stranu rozvolňuje rodinu a zeslabuje soudržnost mezi generacemi.

Podle Sekota (2004, s. 81) je rodina v naší kultuře chápána jako nukleární rodina, která je složena z manželského páru a jejich dětí. Rodina má důležitou socializační funkci, kterou v dnešní době přebírají vrstevnické skupiny a působení masmédií. Rodina je „místem emotivního zázemí a zdrojem připsaného sociálního statusu“.

„Dítě přicházející na svět nemá minulost, nemá za sebou žádnou zkušenost, žádnou stupnici, již by mohlo měřit svou vlastní cenu. Nemluvně se musí spoléhat na své zážitky s lidmi a na jejich chování, související s hodnocením dítěte jako osoby. Prvních pět nebo šest let je sebeúcta dítěte formována téměř výhradně rodinou. Když začne chodit do školy, vstupují do hry další vlivy, rodina však zůstává důležitá.“ (Satirová, 1994, s. 30).

Důležitým zdrojem fungování rodiny je kvalita vztahů uvnitř rodiny. Zdravé vztahy v rodině usnadňují přenos rodinných a společensko-kulturních hodnot na děti a podporují stabilitu hodnot již vytvořených. (Cakirpaloglu, 2009, s. 308)

3.1.1 Hodnotová orientace rodiny

Tématem hodnotové orientace rodiny se obsáhleji ve své publikaci věnuje Matoušek (2003, s. 45-48). Jak zde autor uvádí, každá společnost předepisuje určitý nepsaný vzor toho, jak by měla rodina fungovat. I když si to lidé mnohdy plně neuvědomují, těmito nepsanými pravidly se řídí. V Matouškově knize najdeme zmínku o rozsáhlé obsahové analýze, která byla vypracována v šedesátých letech minulého století. Jedná se o obsahovou analýzu 91 ks příruček, vydaných od roku 1850, které pojednávají o výchově dětí. Z analýz vyplývá, že ve 2. polovině 19. století byly děti vychovávány především duchovně, ke konci 19. století začíná být kladen ve výchově velký důraz na morálku a mravní zásady. Zdůrazněna je rodinná hierarchie, děti jsou od útlého věku vedeny k naprosté poslušnosti a kázni. Rodiče začali být považováni za „přímé nadřízené svých dětí“, vykání dětí rodičům se stalo samozřejmostí. Až se změnou postavení žen ve společnosti dochází k poklesu autoritativnosti, rodičům bylo doporučeno nevynucovat si kázeň silou, nýbrž apelovat na rozum dítěte. V této době se stává ideálem výchovy rozum a vzdělanost. Od roku 1918 jsou ve výchově zohledněna zdravotnická hlediska, začíná se zdůrazňovat, že s výchovou dítěte je nutno začít již od peřinky. Ideály výchovy jsou v této době pořádek, klid a pravidelnost, křik dítěte nebyl rozhodující k tomu, aby rodič splnil jeho požadavek, tímto by mohlo dojít

k tomu, že rodiče vychovávají „tyrana“ a „sobce“. Až po roce 1950 se začala zdůrazňovat mateřská a rodičovská láska, pozornost a shovívavost k dítěti, cílem byla harmonická rodinná atmosféra. Od původní hierarchie rodin se postupně přešlo k rovnocennému vztahu mezi mužem a ženou, ideálem se stává nukleární rodina. V osmdesátých letech dochází ke změně v pohledu na výchovu dětí, znovu se dostává na první místo mravní výchova a autorita rodičů, liberalizuje se postoj k rozvodům. V dnešní společnosti si jednotlivé rodiny mohou samy stanovit svoje zásady soužití, svůj styl v zacházení s vlivem institucí, jako jsou školy, úřady atd. Každá rodina má svoje hodnoty, ty jsou obsaženy v tzv. „rodinném kodexu“, o kterém mluvíme jako o „skladu zkušeností dané rodiny“. Soustava rodinných hodnot je soustava norem, které se v dané rodině uplatňují, ne vždy ale korespondují s tím, jak se rodiče chovají a jaký příklad dětem dávají. Děti přejímají spíše to, co vidí, ne co slyší. Hodnotová orientace rodiny se dá zjistit také pohledem na trávení volného času rodiny. V rodinách s mladšími dětmi plánují trávení volného času rodiče, v rodinách s dětmi staršími dostávají děti svůj vlastní prostor k trávení volného času.

3.2 Vrstevnické skupiny

Sociální úloha vrstevníků je v období pubescence velmi důležitá. Potkávají se dva sobě rovní partneři. Od 10. roku věku dítěte začíná vliv vrstevníků převažovat nad vlivem rodičů a ostatních dospělých. Mezi 12. a 13. rokem věku dítěte dochází k utváření vrstevnických skupin, které jsou nejprve podle pohlaví homogenní, postupně se tyto vrstevnické skupiny mění na smíšené. Pro období pubescence je typický jevem, že sociální život dospívajících se realizuje nejčastěji mezi vrstevníky. Vrstevnické skupiny mají své normy, hodnoty, formy komunikace, určitá gesta, často mají své vyhraněné styly oblékání a účesů. (Havlík, 2011, s. 45)

Stále větší vliv získávají v době dospívání vrstevníci ve třídě a v jiných skupinách. Mínění vrstevníků se často stává pro pubescenta stěžejním, často proto riskuje i konflikty s rodiči nebo učiteli. (Říčan, 2004, s. 181)

„Role, kterou dospívající získá ve vrstevnické skupině, má pro jeho identitu velký význam.“
Vágnerová (2000, s. 230)

Vrstevnická skupina nabývá době dospívání na významu, slouží jako zdroj jistoty. Postavení dospívajícího ve skupině potvrzuje jeho kvalitu, pozice mezi vrstevníky je pro něho stěžejní. Jako vrstevnickou skupinu lze považovat i školní třídu, která má své hodnoty, normy

a ideály, které jsou pro dospívající subjektivně důležitější než normy školy. (Vágnerová, 2001, s. 273 – 274)

Pubescent navazuje vztahy většinou k jedincům stejného věku, kteří mu nemalou měrou pomáhají s nejistotou, kterou ztrácí emancipací od své rodiny. (Langmaier, Krejčířová, 2006, s. 154)

Vrstevnická skupina funguje jako opora stávající identity, dospívající v ní překonává pocity nejistoty.

Vrstevníci jsou zdrojem sociálního učení:

1. **Napodobují jeden druhého** – vůdce skupiny se stává autoritou, která je napodobována ostatními

2. Vrstevnická skupina má **referenční význam**:

- Pubescent porovnává vlastní zkušenosti se sebou samým (chování, postoje, pocity) s vrstevníky
- Pubescent porovnává svoje zkušenosti s rodiči a svoji roli v rodině s informacemi od vrstevníků

Normy platné ve skupině bývají radikální a nekompromisní, pubescenti jsou zatím hodně nezralí na to, aby mohly být normy skupiny zdrojem trvalejších hodnot. Normy ve skupině se projevují ve formě stanovení určitých sociálních standardů, které mají potvrdit žádanou úroveň dospělosti. Vrstevnické skupiny se řídí vlastními hodnotami, normami a ideály. Často se ve skupině objevuje určitý vzor, většinou známá osobnost, které se pubescenti snaží přiblížit oblékáním, chováním, podle vzoru se snaží něčeho dosáhnout. (Vágnerová, 2000, s. 244 – 247)

Parta vrstevníků se často stává u dospívajících dominantní v oblasti utváření hodnot. Nezralí jedinci přejímají hodnoty jiných nezralých jedinců, tím mohou nastat radikální změny v chování a postojích jedinců. (Sak, 2000, s. 70)

Helus (2003, s. 70) uvádí, že význam vrstevnických vztahů prudce narůstá po jedenáctém roce věku. Konflikty, krize a dramata, kterými dospívající procházejí, je sblížují, mají podobný „úděl“, proto si tolik začínají se svými vrstevníky rozumět.

3.2.1 Vliv vzorů na hodnoty pubescentů

Pro rozvoj osobnosti dospívajících jsou vzory a ideály důležité. Pubescenti si často své vzory vybírají mezi lidmi ve svém nejbližším okolí. Vzorem se tak pro ně mohou stát členové rodiny, učitelé, trenéři a další osoby, se kterými se stýkají, mohou to být také i různé slavné osobnosti, postavy z knih, též postavy z dějin či uměleckých děl. Pubescenti si své vzory vybírají dobrovolně, s nadšením a obdivem, často ve svých vzorech hledají řešení své nejasné životní situace, řešení problémů např. v přátelských či erotických vztazích, v hledání životních cílů a životních směrů. Napodobování a identifikace se vzory mají na pubescenty často větší vliv než odměna a tresty. „V příkladu (vzoru, ideálu, modelu) je zosobněna určitá hodnota, je to morální princip vyjádřený v podobě osoby, která podle tohoto principu jedná v životních situacích, konkrétních, názorných, s citovým zabarvením. Proto příklad působí zpravidla silněji než samotné slovní působení. Volba vzoru značně závisí na tom, jaké vzory společnost předkládá. (Čáp, 1980, s. 302)

3.3 Další faktory ovlivňující utváření hodnot pubescentů

K dalším socializačním činitelům, které působí na utváření hodnotových orientací pubescentů, patří výchovně vzdělávací instituce, především škola, dále pak média a reklamy. O těchto činitelích se zmíníme jen krátce.

3.3.1 Výchovně vzdělávací instituce

Cílem výchovných institucí je přinášet dospívajícím určité hodnoty a hodnotový systém, ovlivňují hodnoty ve prospěch jedince a tím i celé společnosti. Pedagogickým záměrem v oblasti výchovy je přenést určité hodnoty na děti, dospívající a úhrnem na celou mladou generaci. (Sak, 2000, s. 66)

Podle Vacka (2008, s. 103) postupně přibývají odborníci, kteří se domnívají, že je potřeba systematicky vést děti k utváření hodnot v rámci edukačního systému. Výchova k hodnotám je v naší společnosti poměrně nový pojem, který v pedagogice zatím nemá zřetelné pojmenování. Žáci se ve školách o hodnotách dozvídají nejvíce prostřednictvím etické, estetické, občanské nebo multikulturní výchovy. Jedná se především o tzv. tradiční lidské hodnoty, na kterých staví demokratické společenské systémy, a které jsou základem vývoje lidského společenství. K těmto tradičním hodnotám řadíme principy dobra, krásy, rovnosti, respektu a tolerance, svobodu myšlení a jednání, solidaritu se slabšími atd.

„Hodnotová orientace patří mezi nejdůležitější vztahy lidí k jejich přírodnímu a společenskému prostředí, protože podstatným způsobem determinuje jejich chování a jednání. Její záměrné utváření, zejména prostřednictvím učiva, by proto mělo být jedním z hlavních úkolů školy". (Horák, 1997, s. 11)

Ke konci školní docházky může docházet ke změnám postavení podle volby profesní role. Skupiny ve třídách se začínají rozdělovat na budoucí studenty a učně. Toto sociální hodnocení neboli způsob uvažování o jiných lidech spočívá v tom, že dospívající dokážou hodnotit svoje spolužáky ne jen v tom, jací jsou, ale jací by mohli nebo měli být. Ve školní třídě se vytvářejí tzv. sociální standardy jako postoje a chování, které jsou v dané třídě žádoucí. Dospívající jedinec je pak často nucen respektovat tyto normy, přijmout určité hodnoty a ztotožnit se s určitým vzorem. Jelikož dospívající často postrádá sebejistotu a nezávislost, jeho vzor disponuje právě těmito vlastnostmi. Často se jedná o spolužáka, který má určitou prestiž, stává se modelem žádoucího chování a ostatní spolužáci ho napodobují. (Vágnerová, 2001, s. 273 – 274)

3.3.2 Masmédia a reklama

Pojem masmédia lze vyjádřit také jako masová komunikační média či hromadné sdělovací prostředky. Kraus uvádí pojetí Casimira - média lze definovat jako sdělovací systémy, akty a prostředky. Zprávy v nich zakódované jsou dále předávány konzumentům různými způsoby, např. mluveným slovem, písemnými záznamy, grafickým sdělením pomocí obrazu, vizuálními přenosy atd. (Kraus, 2001, s. 61) Podle Sekota (2004, s. 62) hrají média ve společnosti důležitou úlohu, jsou odrazem i produktem dějin společnosti. Obecně platí, že „média jsou taková, jaká je společnost“. Média mají na své konzumenty velký vliv, ti očekávají především širokou škálu hodnot, kterou jim média poskytnou především v těchto oblastech:

- *Získávání informací a rad*
- *Snižování osobní nejistoty*
- *Poučení o společnosti a světě*
- *Získávání vhledu do vlastního života*
- *Pocit spojení s ostatními, únik od problémů*
- *Vyplňování volného času, emocionální uvolnění*

Reklamní agentury jsou si vědomy toho, jak reklama útočí na emocionální centra, ovlivňuje naše instinkty, posiluje sklon jedinců napodobovat druhé, vytváří dojem, že nabízený výrobek má nějakou hodnotu. Reklama ovšem žádnou skutečnou hodnotu nabízenému výrobku nedodává, pouze vzbuzuje nutkání daný produkt mít, často k hodnotě výrobku přispívá i známá osobnost, která se s výrobkem ztotožňuje a vzbuzuje představu, že zakoupením produktu budeme jako ona známá osobnost. Užité hodnoty postrádají vazby k nejvyšším principům. (Prudký, 2009, s. 49)

4 HODNOTY MLÁDEŽE V ČR PODLE VÝZKUMŮ

V minulosti bylo provedeno několik výzkumů, které se hodnotami a hodnotovou orientací dětí a mládeže zabývají.

Výzkum Institutu dětí a mládeže MŠMT ČR zpracoval Bc. Petr Kolář v roce 1997. Tři rozsáhlá na sebe navazující šetření se týkala životního stylu, hodnotové orientace a volného času mladých lidí. Dotazování prováděli tazatelé Institutu pro výzkum veřejného mínění mezi mladými lidmi od 14 do 29 let. Kolář rozdělil výzkum hodnot do několika věkových kategorií, hodnoty byly seřazeny podle důležitosti. Nejdůležitější hodnotou bylo pro mladého člověka mít dobré zdraví, následoval mír a rodina, dále zdravé prostředí, přátelé, práce, klid a jistota, děti, čestné jednání, dobré vztahy, znalosti, čas na záliby, dobrá kondice, vysoká životní úroveň, odolnost, zdravé stravování, být úspěšný, dobrá parta, vzdělání, nekouřit, nepít alkohol, ochrana přírody, vlastní firma, vliv na vývoj společnosti, na posledním místě byla víra v Boha. Pohled na toto seřazení hodnot ukazuje, že mladí lidé preferovali především duchovní životní hodnoty – zdraví, mír, spokojenou rodinu.

Petr Sak se výzkumem hodnotových orientací mladých lidí zabývá již od roku 1982. Ke zjišťování preferencí hodnot používá baterii hodnot čítající 23 položek. Vyhodnocení provádí prostřednictvím škálovací metody pomocí pěti stupňů vzestupné škály. Indexem každé hodnoty je aritmeticky vypočítaný průměr.

Tyto položky jsou začleněny do několika celků:

globální hodnotová orientace - zdraví, mír, životní prostředí

reprodukční hodnotová orientace – rodina a děti, životní partner, láska

hédonisticky zaměřené hodnoty - přátelství, láska, koníčky, poznání, Bůh

profesně-rozvojová orientace - vzdělání, rozvoj vlastní osobnosti, zajímavá práce, úspěšnost v zaměstnání

liberální hodnotová orientace - demokracie, svoboda, soukromé podnikání

egoisticko-materialistická orientace - majetek, plat, společenská prestiž

sociální hodnotovou orientaci - být užitečný druhým, veřejně prospěšná činnost, politická angažovanost

Dlouhodobým zkoumáním hodnot mladých lidí Sak zjistil skutečnost, že hodnotová orientace mládeže v naší republice je relativně stabilní (Sak, 2000, s. 28 - 29). Mládež preferuje především zdraví, lásku, přátelství, na posledních místech žebříčku se umístily politická angažovanost, Bůh, veřejně prospěšná činnost.

Srovnáme-li oba tyto výzkumy, vyplývá shodně, že pro naši mládež jsou nejdůležitějšími hodnotami zdraví a rodina, na kterých se shodla většina respondentů, následují shodně mír a svoboda. Úspěch, dostatek peněz a vzdělání zvolila jen polovina respondentů. Mladí lidé byli v roce 1997 zaměřeni tedy více na rodinu a zdraví než na vydělávání peněz a úspěch. Zdraví je jednoznačně na 1. místě, vyplývá z toho, že mládež si je vědoma toho, že zdraví je hlavním předpokladem pro aktivní život. Svoboda na předním místě představuje velké pozitivum naší společnosti, důležitost míru stoupla v důsledku pocitu ohrožení bezpečnosti ve světě. U obou výzkumů se shodně dostala na přední místo hodnota životního prostředí, která se v rámci globálních změn jeví stále aktuálnější. Poslední místa žebříčků patřila hodnotě Bůh a politická angažovanost, ta v posledních letech ztrácí na významu. Oba výzkumy také potvrdily, že vývoj hodnot se vyvíjí v závislosti na věku. Zatímco u dospělé populace převažují hodnoty rodina, být užitečný, u mládeže převažuje láska, přátelství a svoboda. S rostoucím věkem ztrácejí tyto hodnoty na významu. Z výsledků Petra Saka také vyplynulo, že dívky dávají přednost hodnotám láska, životní partner, rodina a děti, u chlapců je zdůrazněn majetek, plat, úspěch v zaměstnání a společenská prestiž. Tyto rozdíly jsou dány především tím, že k ženám tyto hodnoty patří díky mateřským sklonům. Nově bylo také zjištěno oproti minulým letům, že dívky kladou větší důraz na vzdělání.

Dalším z výzkumů, o kterém se zmíníme, je výzkum Národního institutu dětí a mládeže. Národní institut dětí a mládeže vydal v roce 2011 v rámci projektu Klíče pro život závěrečnou zprávu svého rozsáhlého výzkumu na téma Hodnotové orientace dětí ve věku 6 - 15 let. Tento výzkum zkoumá celé období školní docházky na rozdíl od jiných výzkumů, které se zaměřují pouze na mládež od 15ti let a dospělé. Cílem výzkumu bylo popsat hodnotový svět dětí. Bylo osloveno 2338 dětí. Sběr dat proběhl v letech 2010 - 2011 technikou řízených standardizovaných rozhovorů, 104 dětí bylo vyzpovídáno technikou focus group.

Šetření bylo v rámci výzkumu rozděleno do 5 okruhů:

1. Rodina

2. Volný čas (rozdělen dále a volný čas individuální a volný čas organizovaný)

3. Škola

4. Média

5. Životní priority a hodnotové orientace dětí

Děti byly rozděleny do tří skupin podle věku: 6 - 9 let, 10 - 12 let, 13 - 15 let. Dále byly rozděleny podle socioekonomického statusu rodiny a podle vzdělání rodičů. Bylo zjišťováno, zda jsou rodiče hodní, výsledkem bylo, že otcové s vyšším vzděláním jsou hodní, matky ze špatně situované rodiny jsou přísné. Vše, co si děti o rodičích myslí, souvisí s postoji rodičů k nim. Postoje rodičů mají dopad na utváření jejich hodnot a názorů. Hodnoty člověka souvisí především s úrovní socializace, jejíž stěžejní část se odvíjí především v rodině, která má pro jedince klíčový význam. Rodina patří mezi základní uznávané hodnoty. Děti měly možnost vyjádřit se pomocí jedenácti charakteristik k vlastnostem rodičů, potvrdilo se, že většina dětí si váží svých rodičů.

V další části výzkumu bylo zjišťováno, k čemu rodiče děti vedou, např. mluvit pravdu, splnit, co slíbily, učit se, uklízet atd. Záleží na vyspělosti rodičů, k čemu děti vedou, tím se výzkumníci opět dostávají do problematiky vzdělanosti rodičů a socioekonomického postavení rodiny. Byly zjišťovány postoje rodičů očima dětí v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny, postoje byly rozděleny do dvou oblastí:

1. *Výchova k sebevědomí a sebeprosazení* (nenudit se, nebát se říci svůj názor, být samostatný) – tyto postoje vedou děti k samostatnosti

2. *Výchova k morálním a sociálním hodnotám* (mluvit pravdu, splnit, co slíbí, mít uklizeno, chovat se slušně) – tyto postoje mají především usnadnit dítěti interakci s jeho sociálním okolím

To, jak jsou děti rodiči vedeny, má na jejich sebevědomí, sebeprosazení, morální a sociální hodnoty značný vliv.

V části výzkumu, která se zabývá životními prioritami, bylo zjištěno, že nejvyšší hodnotou pro děti je kvalitní rodinné zázemí, ale také dobré postavení ve vrstevnické skupině. Důležitost přátel stoupá s věkem, postupně se zvyšuje s koncem školní docházky. Za zvláštní pozornost stojí zjištění, že čím jsou děti starší, tím častěji za rozhodně důležitou hodnotu považují mít hodně peněz. Tato hodnota je v celkovém pořadí na třetím nejvyšším místě. Naopak klesá se zvyšujícím se věkem důležitost hodnot dobře se učit a chovat se slušně.

V další části bylo zjišťováno trávení volného času dětí. Naprostá většina dětí sleduje denně televizi a věnuje se přípravě do školy. Mladší děti spíše navštěvují po škole kroužky, starší děti tráví čas většinou s kamarády nebo poslechem hudby či na počítači.

U příležitosti Světového dne dětí zveřejnil UNICEF (Dětský fond OSN) výsledky výzkumu Mladé hlasy 2017. Cílem této sociologické studie, která mapuje názor a očekávání dětí a mladistvých ve věku 9 – 17 let, bylo identifikovat přání současných dětí a dospívajících, zjistit, zda jsou dnešní děti šťastné a spokojené. Z výsledků vyplynulo, že šťastně se cítí nadpoloviční většina respondentů se svými blízkými, kladně jsou hodnoceny vztahy se svými spolužáky a kamarády, na přední místa se dostala hodnota pomáhat druhým. I když jsou současné děti poměrně šťastné, méně důvěřují dospělým a dívají se skepticky do budoucna, čtvrtina dotázaných chce žít jinde než v naší republice. Přesto na přímou otázku, zda se cítí být děti a dospívající šťastni, odpovídali v nadpoloviční většině, že šťastni jsou, potvrzením byly odpovědi na další otázku, že se cítí být šťastni skoro pořád. Výzkum navazuje na dřívější studie UNICEF z let 2001 a 2008.

5 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

Teoretickou část diplomové práce jsme věnovali tématu hodnotových orientací a faktorům, které ji ovlivňují. V první kapitole rozebíráme hodnoty a hodnotové orientace z pohledu několika autorů. Zabýváme se zde vymezením pojmu hodnota, dělením hodnot a jejich funkcí, dále typologií hodnotových orientací z různých hledisek. Věnujeme se hodnotovému systému a činitelům, které na jeho utváření působí.

Druhá navazující kapitola vymezuje starší školní věk z hlediska vývojové psychologie a sociální pedagogiky. Toto složité období dospívání je pro jedince důležitým životním mezníkem, změny nastávají téměř ve všech oblastech života. Rozvíjejí se rozumové schopnosti, tím se mění také hodnocení a posuzování lidí a světa kolem sebe. V této kapitole se věnujeme jak vývoji myšlení u pubescentů, tak také socializaci a vztahům s rodiči, které bývají v tomto období komplikované.

V kapitole třetí nastiňujeme faktory, které se podílí na utváření hodnotového žebříčku. Protože rodina je prostředníkem k předávání základních hodnot, věnujeme zde velkou část práce právě této základní sociální jednotce. Zmiňujeme funkce rodiny, koncepci rodičovské autonomie a hodnotovou orientaci rodiny. V této kapitole se dále zaměříme na téma vrstevnických skupin, které nabývají v době pubescence na významu a pro dospívající fungují často jako opora stávající identity. Krátce se věnujeme výchovně vzdělávacím institucím a vlivům médií a reklamy.

Ve čtvrté kapitole přinášíme výsledky několika výzkumů, které proběhly v naší republice v minulých letech. Jedná se o výzkumy hodnot a hodnotových orientací, jejichž respondenty byly české děti a mládež.

O tom, jak jsou dnešní děti hodnotově orientovány, jak si rozumí se svými rodiči a jak si představují šťastný život, se dozvíme více z výzkumné části, která následuje za částí teoretickou.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 METODOLOGIE VÝZKUMU

V teoretické části jsme si vymezili pojmy hodnota, hodnotové orientace a faktory, které ji ovlivňují. Dále jsme se zaměřili na charakteristiku staršího školního věku z hlediska vývojové psychologie a sociální pedagogiky a na předešlé výzkumy, které se hodnotovými orientacemi zabývaly v minulých letech. Se všemi těmito poznatky budeme dále pracovat v následující praktické části.

Jaký je postoj dnešních dětí k základním životním hodnotám? Jaký mají vztah k rodičům, jak si s nimi rozumí? Klesá se stoupajícím ročníkem vliv rodičů a narůstá vliv vrstevníků? Jakou hodnotu si spojují s pojmem šťastný život? Na tuto problematiku jsme se v diplomové práci zaměřili především.

6.1 Hlavní výzkumný cíl

Stěžejním výzkumným cílem této práce je zmapovat hodnotovou orientaci současných žáků 2. stupně základní školy z hlediska pohlaví a ročníku.

Dílními cíli je hledat odpovědi na otázku, jestli si rozumí se svými rodiči, zda se stoupajícím ročníkem klesá vliv rodičů a narůstá vliv vrstevníků a jaké hodnoty si žáci spojují s pojmem šťastný život.

6.2 Výzkumné otázky a předpoklady

Na základě dílních cílů jsme si stanovili následující výzkumné otázky:

VO1: Jaký je žebříček hodnot žáků 2. stupně základní školy?

VO2: Jaký je žebříček hodnot žáků 2. stupně základní školy v závislosti na pohlaví a ročníku?

VO3: Rozumí si žáci 2. stupně základní školy se svými rodiči?

VO4: Převládá u žáků 2. stupně základní školy vliv rodičů nad vlivem vrstevníků?

VO5: Jaké hodnoty si žáci 2. stupně základní školy spojují s pojmem šťastný život?

Dále jsme si zformulovali výzkumné předpoklady:

VP1: Předpokládáme, že žáci 2. stupně základní školy preferují v hodnotovém žebříčku jako první dvě nejdůležitější hodnoty zdraví a rodinu.

Výzkumný předpoklad č. 1 jsme si zformulovali na základě výsledků výzkumů hodnot a hodnotových orientací z minulých let, které byly u nás realizovány mezi dětmi a mládeží.

Zajímá nás, zda se během let změnila preference hodnot u současné mládeže.

Vybrali jsme tři hodnoty, které se vyskytly ve vybraných výzkumech vždy na prvním místě. Výzkum Institutu dětí a mládeže MŠMT ČR zpracoval Bc. Petr Kolář již v roce 1997, na prvním místě se tehdy umístila hodnota mít dobré zdraví, následoval mír a rodina. Petr Sak zveřejnil v roce 2000 výsledky svého dlouholetého výzkumu, tehdy se na první pozici umístila taktéž hodnota zdraví, dalšími v pořadí byla láska a přátelství. Národní institut dětí a mládeže vydal v roce 2011 v rámci projektu Klíče pro život závěrečnou zprávu svého rozsáhlého výzkumu na téma Hodnotové orientace dětí ve věku 6 - 15 let, hodnotou na prvním místě byla rodina, následovalo přátelství a mít hodně peněz.

VP2: Předpokládáme, že se stoupajícím ročníkem bude klesat vliv rodičů na žáky 2. stupně základní školy a stoupat vliv vrstevníků.

Výzkumný předpoklad č. 2 byl zformulován na základě odborných publikací Marie Vágnerové (2000, s. 238 - 247) a Pavla Říčana (2004, s. 181 – 184). Jak jsme již zmínili, rodina je základním prostředníkem k předávání hodnot. Období pubescence, do kterého žáky 2. stupně základní školy řadíme, je obdobím, kdy se pubescenti vymezují z vázanosti na rodinu a důležitou roli pro ně začínají mít vrstevníci. Typickým znakem tohoto období jsou spory s autoritami, zejména rodiči a učiteli. Jedinci vnímají potřebu se odlišit od svých rodičů, zpochybňují rodičovské hodnoty a normy a porovnávají svoje zkušenosti s rodiči s informacemi od vrstevníků.

Chceme tedy zjistit od našich respondentů, zda jsou pro ně v tomto složitém období vrstevníci důležitějšími osobami než rodiče.

VP3: Předpokládáme, že dívky v porovnání s chlapci více preferují rodinu, chlapci oproti dívkám více preferují peníze.

Výzkumný předpoklad č. 3 jsme vytvořili na základě odborné publikace Oldřicha Matouška (1997, s. 61), který uvádí, že z historického hlediska byla žena brána vždy jako ochránitelka rodinného krbu, muž jako živitel rodiny. Tento model v naší společnosti stále přetrvává. Žena má lepší dispozice stát se matkou a plnit všechny povinnosti spojené s mateřstvím, je k tomu biologicky nastavena, muž je naopak lépe vybaven k tomu, aby se stal ochráncem a živitelem rodiny.

Zajímá nás, zda můžeme výše zmíněnou skutečnost ověřit s odpověďmi respondentů, kterých jsme se ptali, jaké hodnoty si spojují s pojmem šťastný život.

6.3 Pojetí výzkumu

V této diplomové práci jsme pro výzkumné šetření zvolili kvantitativní metodu výzkumu formou nestandardizovaného dotazníku jako výzkumného nástroje. Dotazník jsme vybrali z důvodu rychlého získání dat od velkého množství dotazovaných respondentů. Výhodou dotazníkové metody je také získání množství informací od respondentů v poměrně krátkém časovém úseku.

Protože jsou našimi respondenty žáci 2. stupně základní školy, byly dotazníky rozdány do všech tříd každého ročníku 2. stupně, tzn. od šestého do devátého ročníku základní školy ve Zlíně.

Žáci byli na začátku vyplňování upozorněni v záhlaví dotazníku na to, že dotazník je zcela anonymní a všechny údaje slouží jen pro potřebu dat při psaní diplomové práce.

Dotazník obsahuje 10 otázek, které jsme si sami vytvořili. Při přípravě dotazníku jsme vycházeli především z odborných publikací a z výzkumů hodnot a hodnotových orientací, které byly u nás uskutečněny v minulých letech.

Otázky č. 1 a 2 jsou identifikační, zjišťují pohlaví a ročník, který respondenti navštěvují. Škálovací otázka č. 3 dává respondentům na výběr označit u 15ti hodnot jejich důležitost podle toho, jak sami důležitost těchto hodnot vnímají. U této otázky jsme se inspirovali především výzkumem Petra Saka a jeho baterií 23 hodnot, kterou jsme blíže specifikovali v teoretické části. Další otázky se již přímo vztahují k tématu vztahu rodičů s pubescenty a vlivu rodičů a vrstevníků na pubescenty. Inspiraci na tuto otázku jsme získali především

z článků Marie Vágnerové, která se ve svých publikacích zabývá v rámci vývojové psychologie složitým obdobím pubescence. Otázkou č. 4 jsme chtěli zjistit, jak si pubescenti rozumí se svými rodiči, otázkami č. 5 a 6 jsme pak zkoumali, zda v období pubescence dochází k poklesu vlivu rodičů a nárůstu vlivu vrstevníků na osobní identitu jedinců. Otázkou č. 7 jsme se ptali respondentů na to, jaký názor má pro ně větší hodnotu. Otázky č. 8 a 9 jsou zaměřeny na životní vzory respondentů. Vzhledem k tomu, že většina dotázaných uvedla, že životní vzory nemá nebo kolonka nebyla vyplněna vůbec, rozhodli jsme se s těmito otázkami dále ve výzkumu nepracovat. Otázka č. 10 zjišťuje, jaké hodnoty si respondenti spojují s pojmem šťastný život. Inspirací nám byla především publikace Jara Křivohlavého o štěstí, které taktéž můžeme považovat za životní hodnotu. Abychom se mohli cítit šťastni, je důležité mít důvěru v hodnoty, kterých si vážíme a smysluplné zaměření vlastního života.

Dotazník byl utvořen tak, aby umožnil volbu jedné odpovědi, jedna z otázek nabízela možnost více odpovědí. Otázka č. 7 je otevřená. Ostatní otázky jsou polootevřené, respondenti měli možnost dopsat vlastní odpověď, pokud se se žádnou nabídnutou odpovědí neztotožňovali.

6.4 Výzkumný soubor

Výzkumné šetření bylo provedeno v měsíci lednu 2019. Základním výzkumným souborem jsou žáci 2. stupně základní školy ve Zlíně. Jako druh výběru výzkumného vzorku jsme zvolili dostupný výběr. V rámci šetření bylo telefonicky osloveno více základních škol, výzkum nám byl umožněn provést pouze na jedné základní škole. Dotazníky byly rozdány ve vyučovacích hodinách učiteli základní školy. Ve vybrané základní škole navštěvuje 2. stupeň 274 žáků, do základní školy bylo tedy osobně předáno stejné množství dotazníků. Návratnost dotazníků od respondentů činila 258 dotazníků (94 %). S tímto souborem respondentů v počtu 258 budeme tedy v našem šetření pracovat.

Výzkumného šetření se z celkového počtu žáků zúčastnilo 108 dívek a 150 chlapců. Největší zastoupení respondentů je z 6. ročníku, a to 45 chlapců a 23 dívek. V ostatních ročnících je počet žáků téměř vyrovnaný, ze 7. ročníku se zúčastnilo 26 dívek a 39 chlapců, z 8. ročníku 28 dívek a 38 chlapců. Nejméně žáků je zastoupeno z 9. ročníku, jen 31 dívek a 28 chlapců. V posloupnosti jednotlivých ročnících můžeme vidět vzestup počtu dívek, počet chlapců naopak klesá.

6.5 Způsob vyhodnocení

Pomocí statistické analýzy jsou data uspořádána a sumarizována. Analýza dat je vyjádřena pomocí tabulek a grafů. Vzhledem k tomu, že jsme pro náš výzkum získali respondenty pouze z jedné školy ve Zlíně, není možné výsledky zobecnit na základní soubor, tj. všechny žáky 2. stupně základních škol. Data byla převedena do programu Microsoft Excel a SPSS, kde byla zkontrolována, dále kódována, zpracována a analyzována. U výzkumné otázky č. 4 jsme použili tzv. parciální korelaci ke zjištění míry vlivu rodičů a míry vlivu vrstevníků na žáky 2. stupně základní školy v závislosti na ročníku.

7 VÝSLEDKY VÝZKUMU

V této kapitole se zaměříme na vyhodnocení dat, která jsme získali z vyplněných dotazníků. Zodpovíme výzkumné otázky a výzkumné předpoklady, které jsme si v našem výzkumu stanovili.

Data jsme zpracovali do grafů nebo tabulek, jsou součástí každé výzkumné otázky. Pod každým grafem či tabulkou jsou uvedeny komentáře pro lepší prezentaci výsledků.

7.1 Analýza a interpretace výsledků výzkumu

Naším hlavním výzkumným cílem je zmapovat hodnotou orientaci žáků 2. stupně základní školy.

VO1: Jaký je žebříček hodnot žáků 2. stupně základní školy?

K dosažení cíle jsme použili otázku č. 3 z dotazníku.

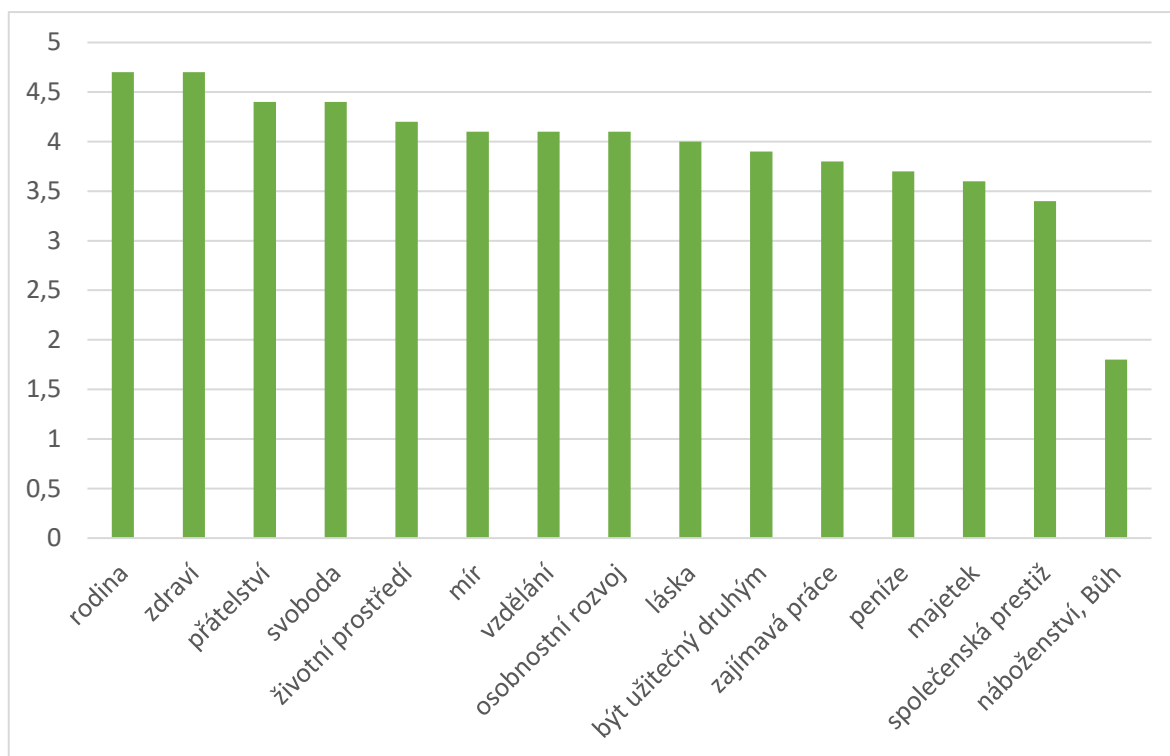
Touto otázkou bylo zjišťováno, které hodnoty jsou pro žáky 2. stupně základní školy důležité. Žáci měli přiřadit důležitost 15ti hodnotám, které byly uvedeny v dotazníku, od zcela nedůležité po velmi důležitou.

Škálovací položky byly označeny čísly 1 až 5 v tomto pořadí:

1 – zcela nedůležitá, 2 – málo důležitá, 3 – středně důležitá, 4 – důležitá, 5 – velmi důležitá

V nabídce hodnot měli žáci uvedeny následující hodnoty: *zdraví, láska, přátelství, mír, svoboda, rodina, vzdělání, zajímavá práce, životní prostředí, majetek, peníze, osobnostní rozvoj, být užitečný druhým, společenská prestiž, náboženství, Bůh.*

Graf č. 1: Žebříček hodnot žáků 2. stupně základní školy

Rodinu naši respondenti vyhodnotili jako velmi důležitou životní hodnotu. Mít rodinu jako svou vlastní komunitu, oporu, bezpečí, mít se kam vrátit, je pro naše respondenty zásadní. Stejně jako další zvolená velmi důležitá hodnota zdraví v těsném sledu za rodinou nás utvrzuje v tom, že respondentům není jejich zdraví lhostejné a že ho považují za hodnotu, o kterou je třeba se celoživotně starat, chtějí-li mít aktivní život.

Následující hodnoty označili naši respondenti jako důležité. Je to především svoboda, které si respondenti bezpochyby cení jako hodnoty, která je velkým pozitivem naší společnosti, zároveň ji lze chápat i jako osobní svobodu jednotlivce. Stejně tak i následující hodnota přátelství dokazuje, že ho respondenti považují za důležitou součást svého života. Životní prostředí na pátém místě našeho žebříčku je důkazem toho, že současné mladé generaci není lhostejný pojem ekologie a uvědomují si důležitost životního prostředí. Mír zvolili respondenti jako další v pořadí. Je zřejmé, že respondenti chápou souvislost míru a bezpečnosti ve světě. Jako důležité byly ohodnoceny vzdělání a osobnostní rozvoj, jakožto hodnoty, na kterých by měl člověk pracovat celoživotně, čehož jsou si respondenti vědomi. Na devátém místě žebříčku se umístila láska, která by měla být životní motivací pro nás všechny v jakékoliv životní etapě.

Na příčky střední důležitosti zařadili naši respondenti hodnotu být užitečný druhým, což není příliš povzbuzující, vysvětlením může být to, že respondenti jsou zatím ve věku, kdy nemuseli řešit zásadní pomoc druhým, význam této hodnoty přichází až se zkušenostmi a s věkem.

Zajímavá práce se umístila na dvanáctém místě našeho žebříčku. Můžeme se domnívat, že respondenti se zatím pracovní budoucností příliš nezabývají, proto pro ně tato hodnota pozbývá větší důležitosti. Potěšující se z našeho hlediska jeví umístění hodnot peníze, majetek a společenská prestiž na spodních příčkách žebříčku. Respondenti tyto hodnoty zatím neřeší, zřejmě proto, že žijí s rodiči, kteří se o ně starají a materiální hodnoty tudíž nejsou prioritní.

Poslední místo žebříčku připadlo hodnotě náboženství, Bůh, která nedosáhla ani hranice málo důležité hodnoty. Tato hodnota celkově v naší společnosti ztrácí na významu.

Náš výzkumný předpoklad, že žáci 2. stupně základní školy si jako nejdůležitější hodnoty zvolí rodinu a zdraví, jsme zformulovali na základě výzkumů, které byly u nás uskutečněny v minulých letech.

V roce 1997 proběhl výzkum Institutu dětí a mládeže MŠMT ČR, který zpracoval Bc. Petr Kolář mezi mladými lidmi ve věku 14 - 29 let. Tehdejší respondenti preferovali 3 nejdůležitější hodnoty – dobré zdraví, rodinu, přátelství. Již tehdy se na posledním místě umístila víra v Boha. Můžeme konstatovat, že výsledky výzkumu, který proběhl před 22 lety, lze aplikovat i na dnešní mládež, výsledky jsou srovnatelné.

Petr Sak se zabýval výzkumem hodnotových orientací od roku 1982. Dlouhodobým výzkumem zjistil, že mládež preferuje zdraví, lásku a přátelství jako nejdůležitější životní hodnoty. Hodnota rodiny získává na důležitosti až v dospělosti. Úspěch, majetek a vzdělání se umístily na středních příčkách společně se životním prostředím. Poslední příčka patřila víře v Boha. Zde můžeme říci, že naši respondenti uvedli rodinu jako prioritní hodnotu, tento výsledek výzkumu se liší od výzkumu Petra Saka. Ostatní hodnoty jsou srovnatelné s našimi výsledky.

Ve výzkumu hodnotových orientací Národního institutu dětí a mládeže v r. 2011 byl mezi dětmi ve věku 6-15 let zkoumáno 5 okruhů, jedním z nich byla rodina. Byla zkoumána hodnota rodiny a postoje dětí k rodičům. Výzkum prokázal, že rodina patří jednoznačně mezi základní uznávané hodnoty. Naše výzkumné šetření prokázalo, že pro naše respondenty tato skutečnost bezesporu platí také.

Srovnáním našeho výzkumu a výzkumů z minulých let můžeme konstatovat, že hodnotová orientace mládeže je v naší republice relativně stabilní.

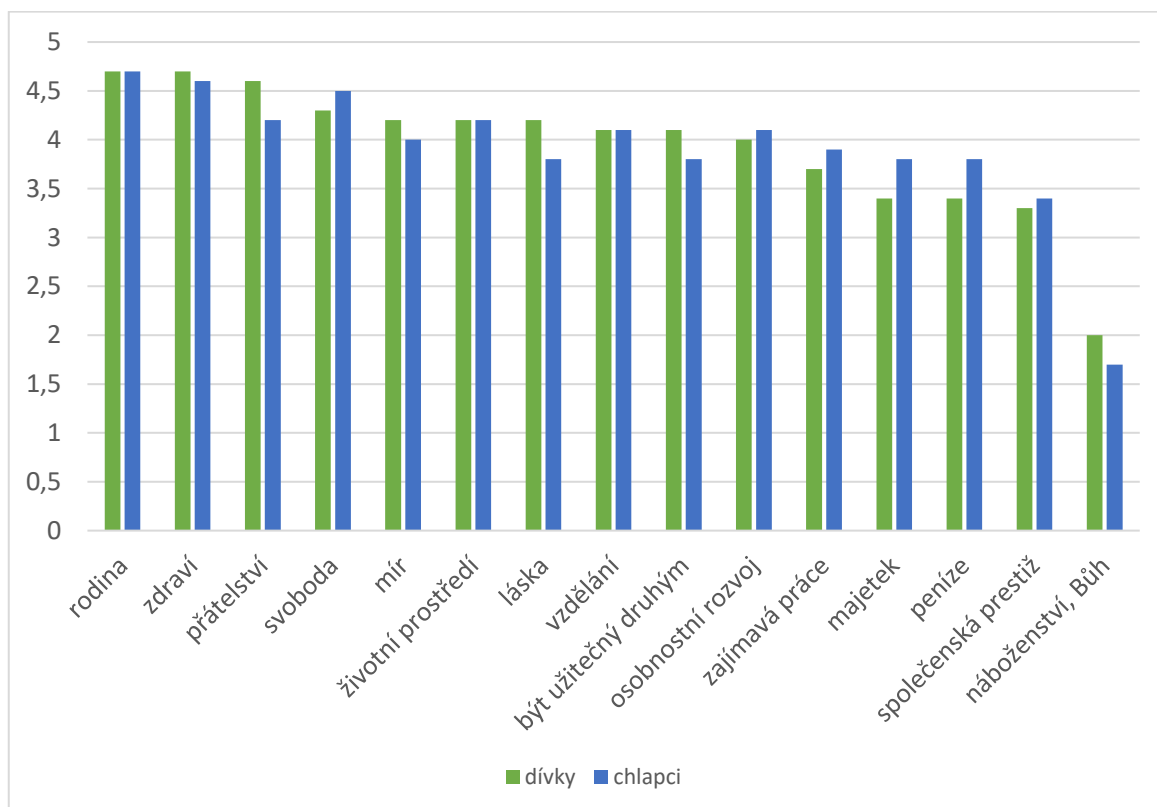
VO2: Jaký je žebříček hodnot žáků 2. stupně v závislosti na pohlaví a ročníku?

Další výzkumnou otázkou jsme zkoumali preferenci hodnot žáků 2. stupně základní školy v závislosti na pohlaví a ročníku.

Ke zjištění odpovědi na výzkumnou otázku preference hodnot žáků jsme použili taktéž otázku č. 3 z dotazníku. V otázce opět pracujeme se škálovacími položkami od položky 1 zcela nedůležité až po 5 velmi důležitou.

Otázku jsme rozdělili na dvě části, přičemž část první zkoumá žebříček hodnot podle pohlaví, v druhé části pak žebříček hodnot podle jednotlivých ročníků.

Graf č. 2: Hodnotový žebříček žáků 2. st. ZŠ v závislosti na pohlaví

Z výsledků je zřejmé, že rodina hraje pro respondenty nejdůležitější roli, byla jednoznačně zvolena na první pozici se shodným výsledkem u obou pohlaví. Na druhé pozici se umístilo

zdraví téměř shodně u obou pohlaví jako velmi důležitá hodnota. Hodnota přátelství jako třetí v pořadí je důležitější pro dívky než pro chlapce, naopak svoboda je spíše důležitá pro chlapce. Rozdíly jsou ovšem nepatrné.

Hodnota láska je pro dívky důležitá stejnou měrou jako mír, u chlapců mají tyto hodnoty menší důležitost, především láska není pro chlapce prioritou, rozdíl je již výraznější. Obdobně dopadl i výsledek hodnoty být užitečný druhým, kterou preferovaly více dívky, ty ji považují za důležitou, pro chlapce má důležitost spíše střední. Zajímavým zjištěním bylo přední místo hodnoty životního prostředí v žebříčku hodnot shodně u obou pohlaví, což ukazuje, že respondentům životní prostředí není lhostejné. V těsném sledu následuje shodně osobnostní rozvoj a vzdělání jako hodnoty, které se v dřívějších výzkumech na předních místech příliš neobjevovaly. Obě pohlaví je označila téměř shodně jako důležité hodnoty. Zajímavá práce je méně důležitá pro dívky než pro chlapce.

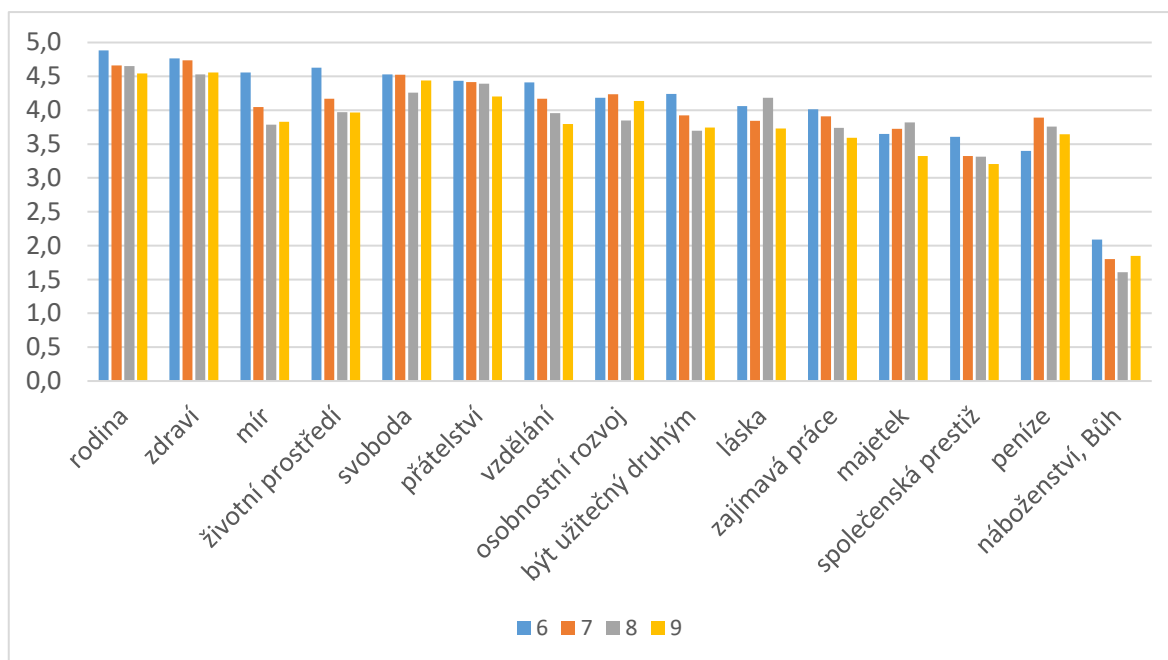
Majetek, peníze a společenskou prestiž najdeme na spodních příčkách. I přes nižší pozici v žebříčku vidíme, že tyto hodnoty jsou důležitější spíše pro chlapce než pro dívky. Dívky je zařadily jako hodnoty spíše středně důležité.

V samém závěru žebříčku je hodnota náboženství, Bůh. Můžeme soudit, že respondenti tuto hodnotu ve větší míře nepreferují, umístili ji téměř shodně jako hodnotu málo důležitou.

V druhé části se věnujeme preferenci hodnot žáků 2. stupně základní školy v závislosti na jednotlivých ročnících.

Ke zjištění odpovědi na výzkumnou otázku preference hodnot žáků v závislosti na ročníku jsme použili opět otázku č. 3 z dotazníku se škálovacími položkami 1 až 5, od zcela nedůležité po velmi důležitou položku.

Graf č. 3: Hodnotový žebříček žáků 2. st. ZŠ v závislosti na jednotlivých ročnících

Při komparaci ročníků je zajímavé soustředit se na výraznější rozdíly v názorech žáků 6. ročníku oproti ostatním ročníkům. Rodina je jednoznačně považována za velmi důležitou hodnotu u všech ročníků, jako druhá hodnota s velkou důležitostí následuje zdraví. Hodnoty svoboda a přátelství se umístily shodně ve středu mezi hodnotami velmi důležité a důležité. Výraznější rozdíly v důležitosti už nacházíme u dalších hodnot.

Životní prostředí vidíme jako hodnotu s velkou důležitostí spíše jen pro žáky 6. ročníku, pro ostatní žáky důležitost postupně klesá se stoupajícím ročníkem. Hodnota mír u žáků starších ročníků skončila až téměř u hranice střední důležitosti, žáci 6. ročníku ji považují naopak za hodnotu velmi důležitou. Vzdělání a být užitečný druhým jsou hodnoty, které jsou stále vysoko nad hranicí důležitosti pro žáky 6. ročníku, v ostatních ročnících vidíme zřetelný pokles až ke střední důležitosti. Láska a zajímavá práce mají prioritu opět spíše pro žáky 6. ročníků. Tyto hodnoty mají v dalších ročnících sestupnou tendenci.

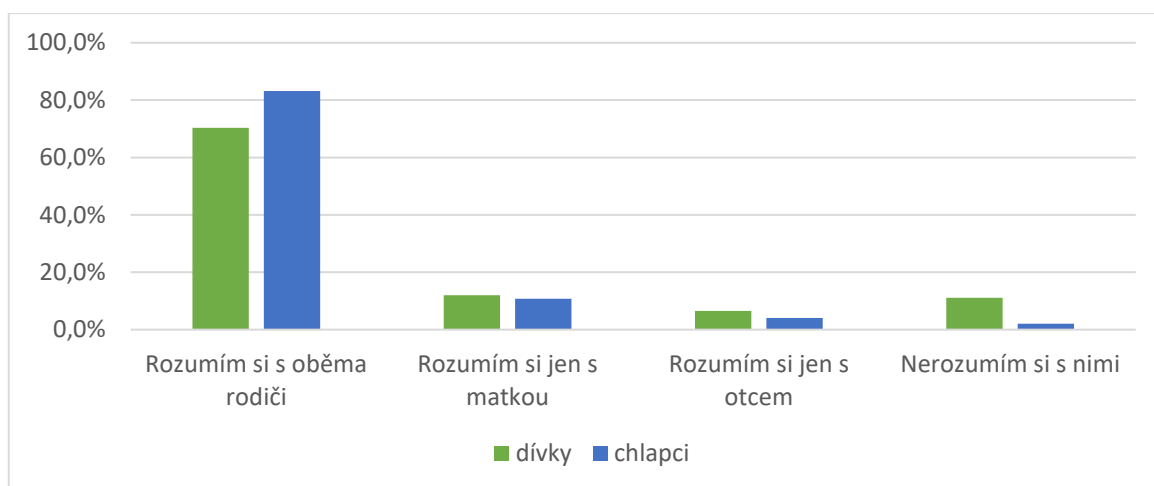
Majetek, peníze a společenská prestiž jsou považovány za hodnoty se spíše střední důležitostí, na tom se shodli všichni respondenti. Hodnota náboženství, Bůh má pro respondenty malou důležitost.

VO3: Rozumí si žáci 2. stupně základní školy se svými rodiči v závislosti na pohlaví a ročníku?

K zodpovězení výzkumné otázky jsme použili otázku č. 4 z dotazníku.

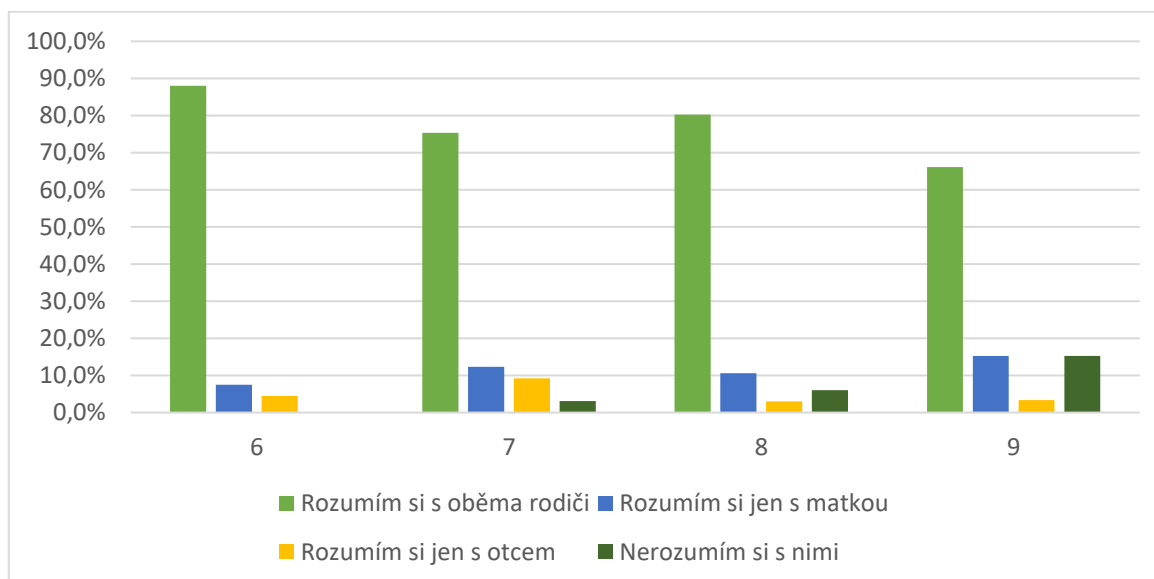
Otázka č. 4 z dotazníku zněla: Rozumíš si s rodiči?

Graf č. 4: Jak si žáci 2. st. ZŠ rozumí se svými rodiči v závislosti na pohlaví

Na tuto otázku odpověděla naprostá většina našich respondentů, že si rozumí s oběma rodiči. Takto odpovídalo 76 dívek a 124 chlapců. S rodiči si nerozumí překvapivě 12 dívek oproti 3 chlapcům. Ostatní odpovědi byly vzájemně srovnatelné.

Graf č. 5: Jak si žáci 2. st. ZŠ rozumí se svými rodiči v závislosti na jednotlivých ročnících

Ze srovnání podle jednotlivých ročníků vyplývá, že s rodiči si nejvíce rozumí žáci 6. ročníku, takto odpovědělo 59 respondentů. Zřetelný pokles oproti 6. ročníku o celých 22 % je u žáků 9. ročníku, s rodiči si jich rozumí jen 39. Odpovědi, zda si respondenti rozumí jen s matkou či jen s otcem jsou poměrně vyrovnané. Že si s rodiči nerozumí, uvedlo 9 žáků 9. ročníku, žáci 6. ročníku tuto možnost nevyplnili vůbec. Jako důvody, proč si s nimi nerozumí, uváděli, že je rodiče nechápou, mají zcela odlišné názory a představy, nedá se s nimi domluvit či rodiče nepřijímají jejich názory.

Odpovědi respondentů nám daly jednoznačnou odpověď na naši výzkumnou otázku. Respondenti si s rodiči rozumí i přesto, že jsou ve složitém věku dospívání. Touto výzkumnou otázkou jsme chtěli zjistit, zda se shodují odpovědi respondentů s odbornými publikacemi. Období pubescence je obdobím, ve kterém dochází k procesu emancipace od rodiny ze strany pubescentů a výrazně se mění jejich vztahy s rodiči. V mnoha rodinách nastávají rozpory mezi rodiči a pubescenty, kteří se snaží omezit svoji podřízenost vůči rodičům. (Vágnerová, 2000, s. 238 – 240)

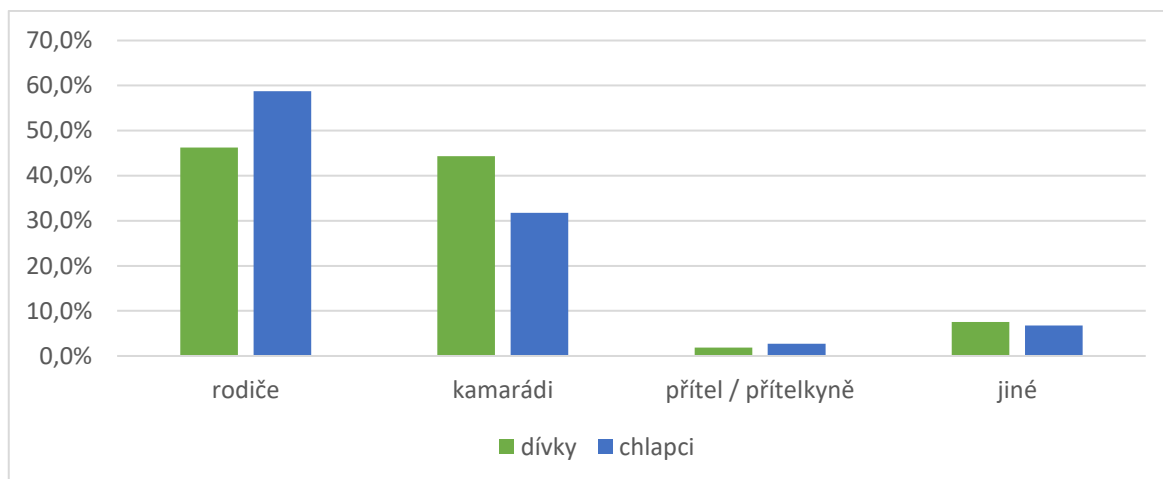
Důležitým zdrojem fungování rodiny je kvalita vztahů uvnitř rodiny. Zdravé vztahy v rodině usnadňují přenos rodinných a společensko-kulturních hodnot na děti a podporují stabilitu hodnot již vytvořených. (Cakirpaloglu, 2009, s. 308).

VO4: Převládá u žáků 2. stupně základní školy vliv rodičů nad vlivem vrstevníků?

K zodpovězení výzkumné otázky jsme použili otázku č. 5, 6 a 7 z dotazníku.

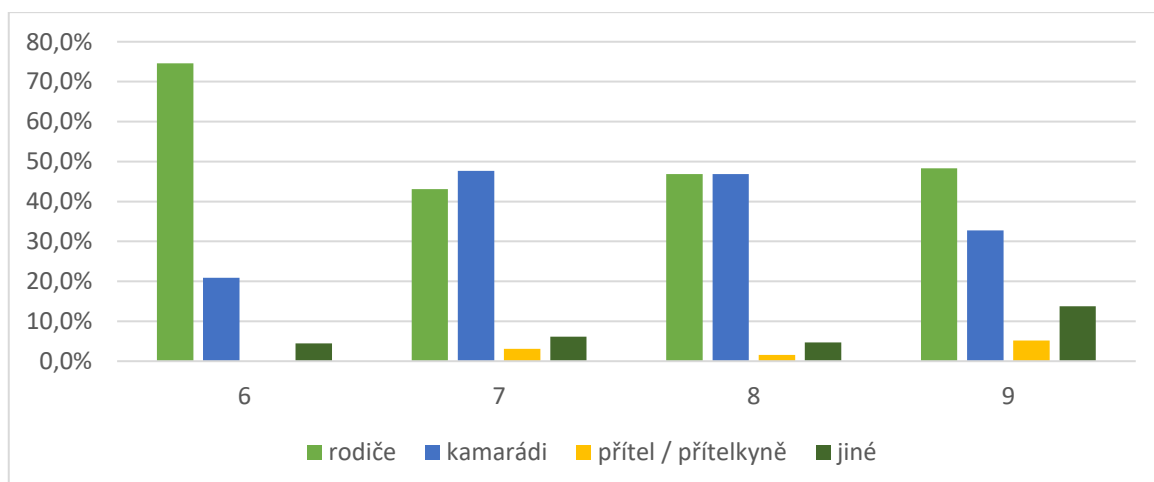
Otázka č. 5 z dotazníku zněla: Kdo Tě nejvíce ovlivňuje?

Graf č. 6: Kdo žáky 2. st. ZŠ nejvíce ovlivňuje v závislosti na pohlaví

87 chlapců ovlivňují v životě rodiče, tuto možnost uvedlo jen 49 dívek, což je o téměř polovinu méně než chlapců. Vzhledem k tomu, že šetření se zúčastnilo o 42 dívek méně než chlapců, je výsledek v podstatě shodný. Stejně jako u vlivu kamarádů, shodně odpovídalo 47 chlapců a 47 dívek. Možnost jiné využilo 8 dívek a 10 chlapců. Zde uváděli především, že je ovlivňuje celá jejich rodina.

Graf č. 7: Kdo žáky 2. st. ZŠ nejvíce ovlivňuje v závislosti na jednotlivých ročnících

Podíváme-li se na to, kdo naše respondenty ovlivňuje z hlediska jednotlivých ročníků, rodiče jsou stále na první pozici, i když jsme zaznamenali, že se stoupajícími ročníky klesající počty odpovědí na tuto možnost. Žáků 6. ročníku, kteří si vybrali tuto možnost, bylo 50, rodiče ovlivňují 28 žáků 7. ročníku a 30 žáků 8. ročníku. Žáků 9. ročníku bylo téměř srovnatelně, 28 jich uvedlo, že je ovlivňují rodiče.

Kamarádi příliš neovlivňují žáky 6. ročníku, tuto možnost si vybralo jen 14 žáků. Vliv kamarádů vykazuje v 7. ročníku vysoký nárůst u 31 žáků a taktéž i v 8. ročníku převažuje vliv kamarádů u 30ti žáků, žáci 9. ročníku ho zmiňují jen v 19 odpovědích.

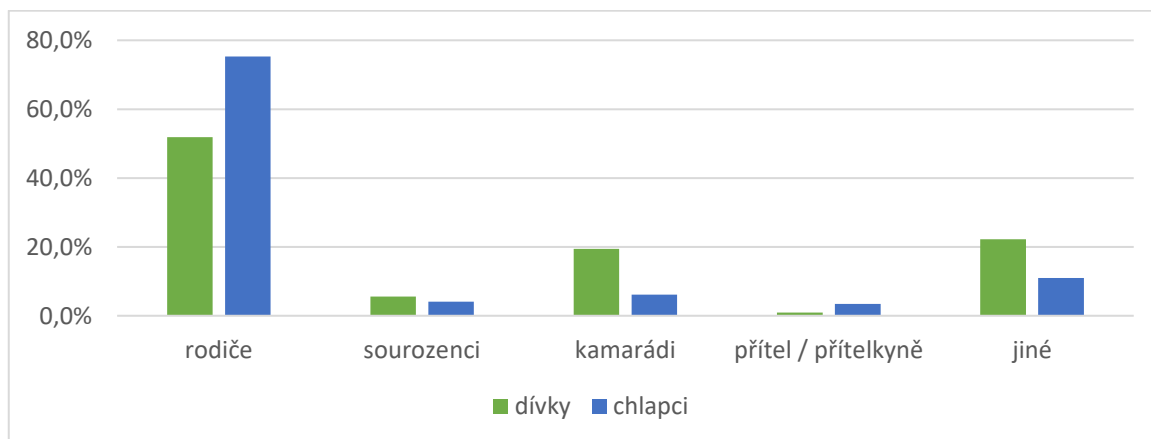
Žáci 9. ročníku více využívali možnost dopsat odpověď a ve velké většině uváděli, že je ovlivňuje především celá rodina. Častou odpovědí bylo, že je ovlivňují všichni či naopak nikdo, že záleží na situaci, dále zkušenosti nebo lidé, kteří něco prožili.

Sociální úloha vrstevníků je v období pubescence velmi důležitá. Potkávají se dva sobě rovní partneři. Od 10. roku věku dítěte začíná vliv vrstevníků převažovat nad vlivem rodičů a ostatních dospělých. (Havlík, 2011, s. 45)

Vágnerová uvádí, že v období pubescence dochází v mnohých rodinách k rozporu mezi rodiči a pubescentem, který očekává spíše výhody dospívání, ne povinnosti, a snaží se omezit svoji podřízenost vůči rodičům. Pubescent má často sklon k absolutistickým hodnocením, do tohoto hodnocení často spadají i rodiče, kteří ztrácejí výsadní postavení. (Vágnerová, 2000, s. 238)

Otázka č. 6 z dotazníku zněla: Kteří lidé jsou pro Tebe v životě nejdůležitější?

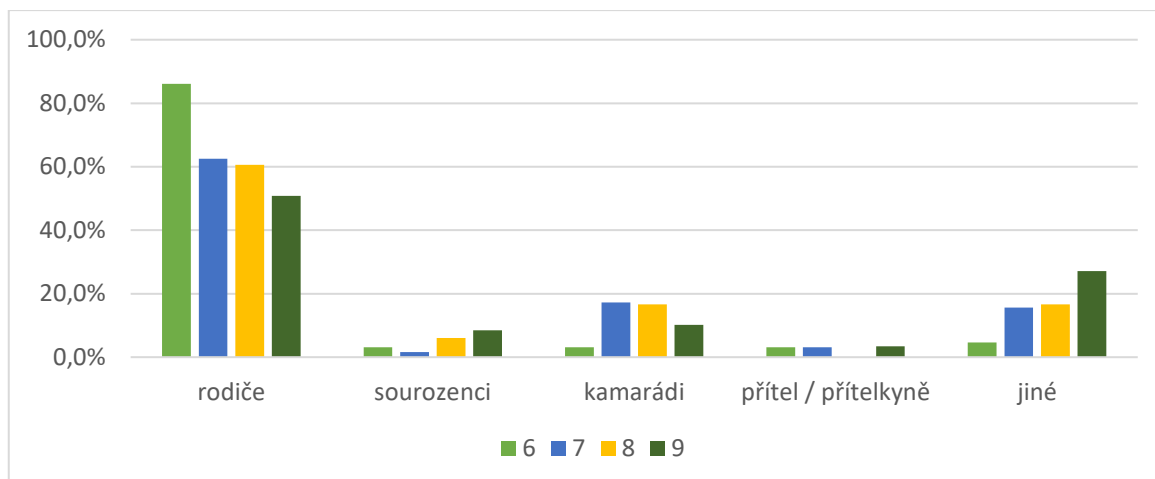
Graf č. 8: Nejdůležitější lidé v životě žáků 2. st. ZŠ v závislosti na pohlaví

Jednoznačný vliv rodičů vidíme i u dalšího grafu. Pro naše respondenty jsou rodiče důležitými lidmi v životě, což uvedlo 110 chlapců a 56 dívek. Na dalších místech uvedli respondenti, že nejdůležitějšími lidmi v jejich životě jsou kamarádi, tuto skutečnost uvedlo 21 dívek, chlapců jen 9. Sourozenci jsou důležití shodně pro 6 dívek a 6 chlapců.

Graf č. 9: Nejdůležitější lidé v životě žáků 2. st. ZŠ v závislosti na jednotlivých ročnících

Rodiče na první pozici jsou jednoznačně nejdůležitějšími lidmi v životě našich respondentů. Výrazný je počet žáků 6. ročníku, kterých bylo 56, počty sice s dalšími ročníky klesají, ale rodiče jsou stále zásadními lidmi pro oslovené respondenty. V 7. a 8. ročníku narůstá mírně vliv kamarádů. Možnost jiné využilo 24 dívek a 16 chlapců. Uváděli, že jsou pro ně důležití všichni či každý, kdo má svoji hodnotu, „můj názor“ nebo nelze určit.

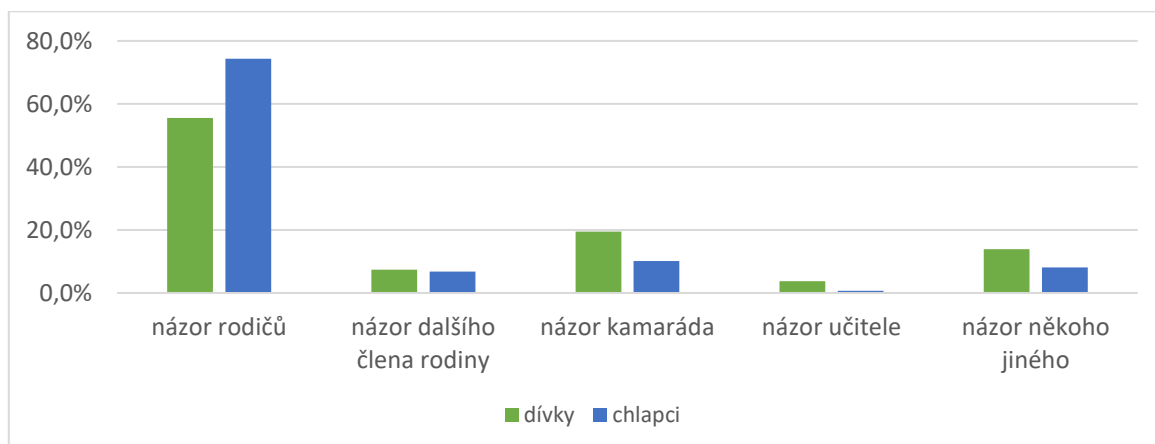
Stále větší vliv získávají v době dospívání vrstevníci ve třídě a v jiných skupinách. Mínění vrstevníků se často stává pro pubescenta stěžejním, často proto riskuje i konflikty s rodiči nebo učiteli. (Říčan, 2004, s. 181)

Rodinou se zde zabýváme záměrně, neboť rodina jako základní sociální jednotka ovlivňuje předávání hodnot dítěti. Bakošová (2008, s. 90) uvádí, že rodina je prostředníkem k předávání základních hodnot. Díky tomuto hodnotovému základu mohou jedinci sladit individuální a společenské požadavky. Pěstování dobrých vztahů s rodiči ovlivňuje i vztahy s ostatními lidmi.

Manželé Eyrovi (1993, s. 10) se domnívají, že co se děti naučí v domácím prostředí, má na ně hluboký vliv, ať už pozitivní nebo negativní. Rodina je pro dítě to nejdůležitější.

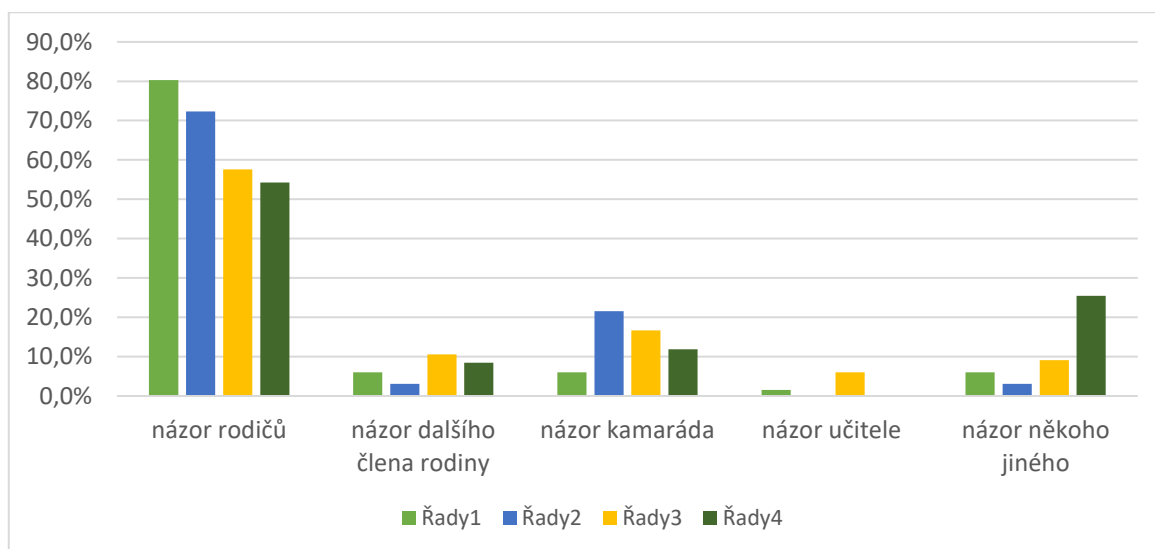
Otázka č. 7 z dotazníku zněla: Který z názorů má pro Tebe větší hodnotu?

Graf č. 10: Hodnota názorů v závislosti na pohlaví

Pro 110 chlapců z celkového počtu respondentů považuje názor rodičů jako důležitý, dívky tuto možnost zvolily v 60ti případech. Opět se dá říci, že je počet téměř vyrovnaný, jelikož výzkumu se zúčastnilo o 42 méně dívek než chlapců. Názor kamarádů má hodnotu pro 21 dívek a 12 chlapců. Do kolonky názor někoho jiného uvedlo 15 dívek a 12 chlapců, že má pro ně hodnotu jejich názor, názor přítelkyně, či rodiny i kamarádů současně.

Graf č. 11: Hodnota názorů v závislosti na jednotlivých ročnících

Názor rodičů má jednoznačně největší hodnotu pro žáky 6. ročníku, tuto možnost zvolilo 53 žáků. Dále vidíme klesající tendenci se stoupajícími ročníky, z 9. ročníku vybralo tuto možnost 32 žáků. Názor kamarádů je důležitý pro žáky 7. ročníku, to uvedlo 14 žáků.

Možnost kolonky názor někoho jiného využili především žáci 9. ročníku, v odpovědích bylo nejčastěji, že má pro ně hodnotu jejich názor, názor přítelkyně či rodiny a kamarádů současně.

Otázkami č. 5, 6 a 7 z našeho dotazníku jsme chtěli najít odpověď na výzkumnou otázku, jestli se zvyšujícím se ročníkem klesá vliv rodičů na respondenty a naopak narůstá vliv vrstevníků. Pro námi oslovené respondenty jsou rodiče na prvním místě jako lidé, kteří mají vliv na respondenty, ti si se svými rodiči ve velké většině rozumí. I když se stoupajícími ročníky roste vliv kamarádů, stále jsou to rodiče, kteří respondenty ovlivňují.

Jak spolu souvisí vliv rodičů a vliv vrstevníků, jsme chtěli ověřit tzv. parciální korelací, která vyjadřuje vztah dvou lineárních proměnných. Korelační koeficient nabývá hodnot -1 do $+1$, což značí perfektní lineární vztah (záporný nebo kladný). V případě kladné korelace hodnoty obou proměnných stoupají, v případě záporné korelace hodnota jedné proměnné stoupá a druhé klesá.

Ke zjištění jsme použili otázky č. 5 – 7 z dotazníku. Protože u každé otázky byla jen jedna možnost zvolené odpovědi, mohla míra vlivu rodičů a vrstevníků dosáhnout maximálně 3 bodů, což je zřetelně vidět z tabulky č. 1.

Tabulka č. 1: Míra vlivu rodičů a vrstevníků

Dotazníková položka	Možnost odpovědi	Počet získaných bodů pro vliv rodičů	Počet získaných bodů pro vliv vrstevníků
Otázka č. 5	Rodiče	1	0
	Kamarádi	0	1
	Přítel / přítelkyně	0	1
	Jiné	0	0
Otázka č. 6	Rodiče	1	0
	Sourozenci	0	0
	Kamarádi	0	1
	Přítel / přítelkyně	0	1
	Jiné	0	0
Otázka č. 7	Názor rodičů	1	0
	Názor dalšího člena rodiny	0	0
	Názor kamaráda	0	1
	Názor učitele	0	0
	Někoho dalšího (doplň)	0	0
Celkem		maximálně 3 body	maximálně 3 body

Tabulky č. 2 a 3 ukazují sílu vlivu rodičů a sílu vlivu vrstevníků.

Tabulka č. 2: Vliv rodičů

Ročník	Počet žáků	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation
6	68	0,00	3,00	2,34	0,80
7	65	0,00	3,00	1,77	1,06
8	66	0,00	3,00	1,64	1,00
9	59	0,00	3,00	1,53	1,07

Vliv rodičů s rostoucím ročníkem sice klesá, ale stále je velmi silný než vliv vrstevníků.

Tabulka č. 3: Vliv vrstevníků

Ročník	Počet žáků	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation
6	68	0,00	2,00	0,32	0,50
7	65	0,00	3,00	0,92	1,05
8	66	0,00	3,00	0,80	0,83
9	59	0,00	3,00	0,63	0,87

Vliv vrstevníků je nejvýraznější v 7. ročníku, celkově je však výrazně slabší oproti vlivu rodičů.

Korelujeme-li spolu míru vlivu rodičů a míru vlivu vrstevníků a zároveň zohledňujeme ročník školy, výsledkem je koeficient -0,704, což značí silný negativní vztah. Tento výsledek znamená, že pokud žák deklaruje silný vliv rodičů, vliv vrstevníků bude slabý a naopak.

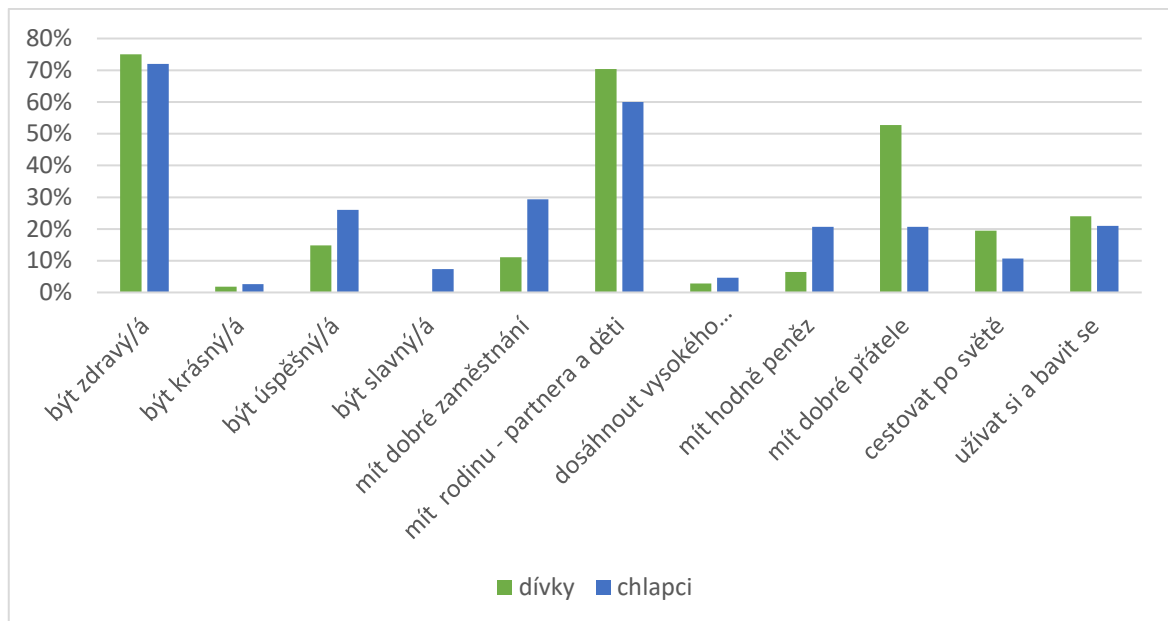
Parciální korelací jsme zjistili shodný výsledek s výsledky jednotlivých grafů. Rodiče jsou pro naše respondenty stále na prvním místě jako nejdůležitější osoby, které naše respondenty ovlivňují a se kterými si rozumí. Vliv vrstevníků se stoupajícími ročníky nabývá na významu spíše pro dívky, v 9. ročníku tento vliv klesá. Náš předpoklad, že se stoupajícím ročníkem klesá vliv rodičů a zvyšuje se vliv vrstevníků, se nepotvrdil.

VO5: Jaké hodnoty si žáci 2. ročníku spojují s pojmem šťastný život?

K vyhodnocení výzkumné otázky č. 5 jsme použili otázku č. 9 z dotazníku.

Otázka č. 10 z dotazníku zněla: Co si představíš pod pojmem šťastný život?

Graf č. 12: Pojem šťastný život v závislosti na pohlaví

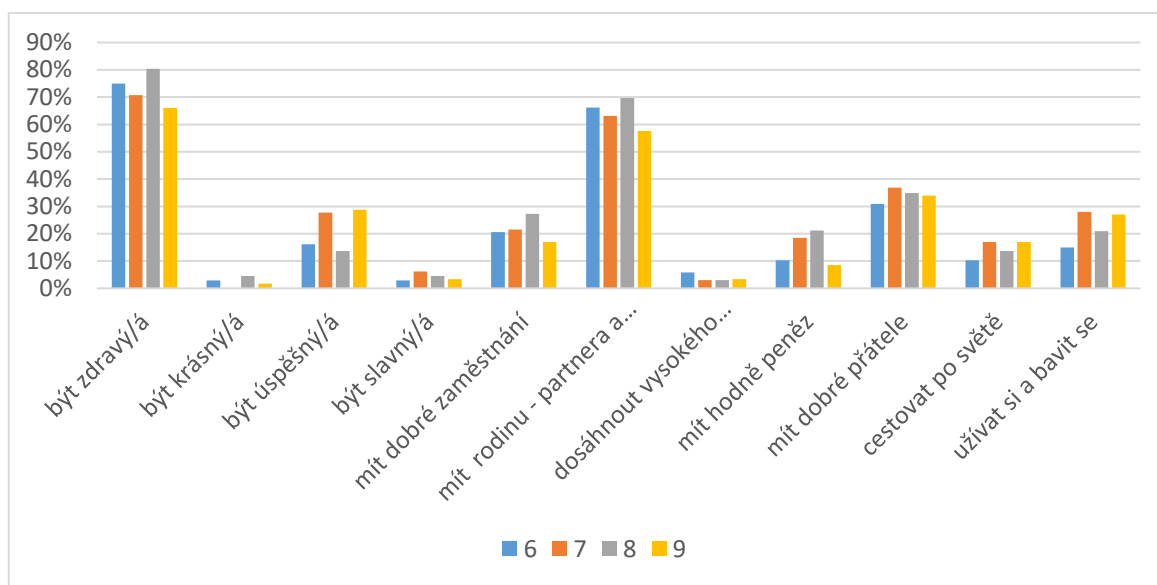

Pojem šťastný život znamená pro velkou většinu našich respondentů především být zdravý, respondenti zdraví vnímají jako zcela zásadní. Na druhém místě byla zvolena rodina – partner a děti, dívky volily tuto hodnotu častěji než chlapci s rozdílem 10 %. Třetí v pořadí zvolily dívky mít dobré přátele, zde je v porovnání s chlapci rozdíl 32 %, ti překvapivě tuto možnost příliš nepreferují. Téměř se respondenti shodli a jako další v pořadí si zvolili možnost užívat si a bavit se. Cestovat po světě znamená šťastný život především pro dívky, chlapci si naopak zvolili možnost být úspěšný a mít hodně peněz. Mírně zarážejícím je umístění hodnoty dosáhnout vysokého vzdělání na předposlední pozici shodně s být krásný.

Předpokládali jsme, že dívky preferují v porovnání s chlapci více možnost mít rodinu – partnera a děti, chlapci naopak více preferují peníze oproti dívkám. I když v grafu č. 12 vidíme rozdíl 10 % mezi pohlavími, stále musíme brát v úvahu, že se našeho výzkumu zúčastnilo o 42 dívek méně než chlapců. Hodnotu mít rodinu – partnera a děti zvolilo 90 chlapců a 76 dívek. Náš předpoklad, že dívky preferují v porovnání s chlapci více rodinu

– partnera a děti se nepotvrdil. Hodnotu mít hodně peněz si vybralo jen 6 dívek oproti 32 chlapcům, zde vidíme větší rozdíl. Předpoklad, že chlapci budou častěji než dívky volit možnost mít hodně peněz, se v našem výzkumu potvrdil.

Graf č. 13: Pojem šťastný život v závislosti na jednotlivých ročnících

Být zdravý je pro respondenty jednoznačně nejdůležitější v životě, stejně jako mít rodinu – partnera a děti, na tom se s menšími rozdíly shodla většina respondentů. Taktéž vidíme potřebu mít dobré přátele a užívat si a bavit se, i když zde můžeme vidět nižší počet žáků z 6. ročníku, tato možnost je pro ně oproti vyšším ročníkům méně spojená se šťastným životem, stejně jako být úspěšný a mít hodně peněz. Nejméně je s pojmem šťastný život pro naše respondenty spojeno být slavný, být krásný a dosáhnout vysokého vzdělání. Respondenti měli v dotazníku možnost doplnit do kolonky jiné vlastní představu šťastného života. Tuto možnost využilo z celkového počtu jen 5 respondentů, kteří odpověděli, že pocit šťastného života pro ně představují všechny uvedené možnosti, koníček nebo mít vše, co si přejí.

Pocit štěstí s hodnotami úzce souvisí. Důležitým faktorem štěstí je především důvěra v hodnoty, které jedinec uznává. “Pro dobrý pocit štěstí je prvořadě důležité mít důvěru v hodnoty, kterých si člověk váží, a smysluplné zaměření vlastního života“. Křivohlavý uvádí, že na pozitivní pocity štěstí působí především vlastní rodina, pokud jsou vztahy v ní harmonické, blízké mezilidské vztahy a sociální kontakty, zajímavá práce či studium, trávení

volného času, poslech hudby atd. Všechny tyto atributy se podílejí na pocitech štěstí, pokud jsou v harmonii a bez výrazných problémů. “ (Křivohlavý, 2006, s. 178-180)

Štěstí je subjektivní jev, který má vztah k tomu, co obsahuje náš žebříček hodnot a cílů – naše snahy, naděje, očekávání či předcházející zkušenosti. (Křivohlavý, 2013, s. 15)

7.2 Shrnutí výsledků výzkumu

Cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jaké jsou hodnotové orientace žáků 2. stupně základní školy. Dílčími cíli jsme zjišťovali žebříček hodnot v závislosti na pohlaví a ročníku, jak si rozumí žáci s rodiči, zda klesá se zvyšujícím se ročníkem vliv rodičů a narůstá vliv vrstevníků, jakou mají žáci představu o šťastném životě.

Všechny výsledky tohoto šetření se vztahují výhradně na vybranou školu a nelze je zobecňovat.

Z vyhodnocených dotazníků je zřejmé, že respondenti upřednostňují především duchovní hodnoty před materiálními. Nejdůležitějšími hodnotami jsou jednoznačně rodina a zdraví. Respondenti je hodnotili jako velmi důležité hodnoty a přiřadili je na první dvě místa žebříčku. Z vyhodnocení jasně vyplývá, že rodina hraje pro respondenty jedinečnou a nezastupitelnou roli, stejně jako zdraví, které představuje hodnotu, o kterou je třeba se celoživotně starat. Dále jsou v popředí žebříčku hodnoty přátelství, svoboda, mír a životní prostředí. Respondenti si také velmi cení vzdělání, osobnostního rozvoje, lásky a zajímavé práce. Majetek, peníze a společenská prestiž jsou hodnoty, které jsou spíše na okraji zájmu respondentů. Žebříček uzavírá hodnota náboženství, Bůh.

Srovnáme-li naše výsledky v závislosti na pohlaví respondentů, významnější rozdíly vidíme u hodnot přátelství, láska a být užitečný druhým, které jsou důležité více pro dívky než pro chlapce, ti jim přidělili spíše střední důležitost. Naopak hodnotám majetek, peníze a společenská prestiž, i když je najdeme na nižších pozicích žebříčku, připisují větší důležitost chlapci. V závislosti na jednotlivých ročnících vidíme, že duchovním hodnotám přidělili důležitost především žáci 6. ročníku, u ostatních ročníků můžeme vidět výrazně klesající tendenci až k hranici střední důležitosti.

Jelikož je rodina základem pro utváření hodnot a prostředníkem k jejich předávání, věnovali jsme se v dílčích cílech této základní sociální jednotce jako zásadnímu faktoru, který ovlivňuje preferenci hodnot. Zajímalo nás proto, zda si respondenti rozumí se svými rodiči. Dospěli jsme k závěru, že si žáci obou pohlaví ze všech zkoumaných ročníků s rodiči

rozumí. Jak bylo zmíněno v teoretické části práce, od 10. roku klesá vliv rodičů a narůstá vliv vrstevníků. Zajímalo nás, zda se tento jev promítá i do života našich respondentů. Výsledky výzkumu ukázaly, že vliv rodičů převažuje nad vlivem vrstevníků. Výsledek jsme potvrdili také pomocí koeficientu parciální korelace.

S hodnotami souvisí pocit štěstí a představy šťastného života, čemuž jsme věnovali další dílčí cíl. Respondenti se shodli, že pojem šťastný život pro ně představuje především být zdravý, mít rodinu – partnera a děti, mít dobré přátele, užívat si a bavit se. Cestování po světě spojují se šťastným životem více dívky, chlapci zase s možnostmi mít hodně peněz, být úspěšný a mít dobré zaměstnání.

Doporučení pro praxi

Cílem naší práce bylo zjistit žebříček hodnot žáků 2. stupně základní školy. Získané výsledky mohou být použity jako zpětná vazba pro pedagogy či vychovatele. Výsledky výzkumu mohou sloužit pedagogickým pracovníkům jako podklad pro snadnější orientaci v oblasti hodnot dětí a mládeže.

Jelikož základní škola, která nám umožnila provést výzkum mezi žáky 2. stupně, sama požádala o výsledky výzkumného šetření, budou jí výsledky poskytnuty.

ZÁVĚR

V období pubescence dochází k utváření identity. Jedinec si pokládá řadu otázek – kým je, jaký je, kam patří a kam směřuje, jaké hodnoty mají pro něho největší význam.

V diplomové práci jsme chtěli zjistit hodnotové orientace žáků 2. stupně základní školy. Dílčími cíli jsme dále zjišťovali, jaký mají žáci 2. stupně základní školy hodnotový žebříček v závislosti na pohlaví a ročníku. Zajímalo nás také, jak vychází se svými rodiči, zda klesá vliv rodičů a narůstá vliv vrstevníků a jaké hodnoty si spojují s pojmem šťastný život.

V teoretické části jsme nastínili problematiku hodnot, zabývali jsme se jejich klasifikací, vysvětlením pojmu hodnotová orientace a utvářením hodnotového systému. V druhé kapitole jsme se věnovali charakteristice staršího školního věku z hlediska vývojové psychologie a sociální pedagogiky. S ohledem na výběr tématu diplomové práce jsme se zabývali především psychickým vývojem, socializací a vztahy s rodiči. Třetí kapitola je zaměřena na faktory, které ovlivňují utváření hodnot. Protože rodina je prostředníkem k předávání základních hodnot, věnujeme větší část kapitoly právě této základní sociální jednotce. Rozebíráme zde také téma vrstevnických skupin, které právě v období pubescence nabývají na významu a mohou působit jako opora stávající identity jedinců. Ve čtvrté kapitole jsme přinesli výsledky některých výzkumů, které byly u nás realizovány v minulých letech a zabývaly se hodnotovou orientací dětí a mládeže.

V praktické části jsme prezentovali výsledky dotazníkových šetření. Rodina a zdraví jsou jednoznačně nejdůležitější hodnoty pro námi oslovené respondenty, přiřadili je na první dvě místa hodnotového žebříčku. V popředí žebříčku najdeme dále hodnoty přátelství, svoboda, mír a životní prostředí, pro respondenty je důležité také vzdělání, osobnostní rozvoj, láska a zajímavá práce. Hodnoty majetek, peníze a společenská prestiž se ocitly na spodních příčkách, žebříček uzavírá hodnota náboženství, Bůh.

Srovnáním výsledků v závislosti na pohlaví vidíme významnější rozdíly u hodnot přátelství, láska a být užitečný druhým, které preferují více dívky než chlapci. Pro ty jsou naopak více důležité hodnoty majetek, peníze a společenská prestiž, i když se celkově tyto hodnoty umístily spíše na spodních příčkách žebříčku. V závislosti na jednotlivých ročnících preferují duchovní hodnoty jako velmi důležité žáci 6. ročníku, u ostatních ročníků mají spíše klesající tendenci až k hranici střední důležitosti.

Ve výzkumu vycházíme z toho, že základním faktorem pro utváření a předávání hodnot je rodina. Proto se zabýváme také tím, jaké vztahy mají respondenti se svými rodiči, zda je rodiče ovlivňují a zda se zvyšujícím se ročníkem klesá vliv rodičů a narůstá vliv vrstevníků na respondenty. Dospěli jsme ke zjištění, že rodiče jsou pro naše respondenty na prvním místě jako nejdůležitější osoby, které je ovlivňují a se kterými si rozumí. Převládající vliv vrstevníků nad vlivem rodičů se u námi oslovených respondentů nepotvrdil.

S hodnotami souvisí také pocity štěstí, ptali jsme se proto respondentů, jaké hodnoty si spojují s pojmem šťastný život. Respondenti shodně vybrali, že šťastný život pro ně představuje především být zdravý, mít rodinu – partnera a děti, mít dobré přátele, užívat si a bavit se.

Hodnoty našich respondentů se teprve vyvíjejí a během jejich života se budou měnit a dále rozvíjet. Přesto je potěšitelným zjištěním, že i v dnešní přetechnizované a uspěchané době je rodina stále na prvním místě žebříčku hodnot námi oslovených respondentů. Pocit domova, bezpečí a jistoty je pro ně bezesporu základní uznávanou hodnotou.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAKOŠOVÁ, Zlatica. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Bratislava: public promotion, 2008, 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3.
- [2] BOCAN, Miroslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Adam SPÁLENSKÝ, ©2011. Hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let [online]. Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a školské zařízení pro zájmové vzdělávání [cit. 2016-03-19]. Dostupné z: <http://userfiles.nidm.cz/file/KPZ/KA1-vyzkumy/hodnotove-orientace-deti-ve-veku-6-15-let.pdf>
- [3] CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6.
- [4] CELÁ, Jarmila. *Kapitoly z teorie výchovy*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006. ISBN 80-7318-504-0.
- [5] ČÁP, Jan. *Psychologie pro učitele*. Praha: SPN, 1980.
- [6] EYRE, Linda a Richard M. EYRE. *Teaching your children values*. New York: Simon & Schuster, c1993. ISBN 0671769669.
- [7] HARTL, Pavel a Helena, HARTLOVÁ-CÍSAŘOVÁ, 2009. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-569-1.
- [8] HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011. ISBN 9788026200420.
- [9] HELUS, Z. *Osobnost a její vývoj*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. 77 s. ISBN 80-7290-125-7
- [10] HORÁK, Josef. *Kapitoly z teorie výchovy: problematika hodnot a hodnotové orientace*. Liberec: Technická univerzita, 1996. ISBN 80-7083-196-0.
- [11] HORÁK, Josef. *Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže*. Liberec: Technická univerzita, 1997. ISBN 80-7083-257-6.
- [12] HORKÁ, Hana. *Výchova pro 21. století: koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. 2. rozš. a dopl. vyd. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-85-0.

- [13] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.
- [14] KOLÁŘ, Petr. HODNOTOVÁ ORIENTACE A VYUŽITÍ VOLNÉHO ČASU DĚTÍ A MLÁDEŽE [online]. In: . NÁRODNÍ REGISTR VÝZKUMŮ O DĚTECH A MLÁDEŽI, 1997, s. 35 [cit. 2017-06-21]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1192782789.pdf>
- [15] KRAUS, Blahoslav a Věra, POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk-prostředí-výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-004-2.
- [16] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [17] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1370-5.
- [18] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie pocitů štěstí: současný stav poznání*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4436-0.
- [19] KUČEROVÁ, Stanislava. *Člověk - hodnoty - výchova: kapitoly z filosofie výchovy*. Prešov: vl. n., 1996. ISBN 8085668343.
- [20] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-24712849.
- [21] MAREŠ, Petr, Ladislav RABUŠIC a Petr SOUKUP. *Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 9788021063624.
- [22] MATOUŠEK, O. 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství. 161 s. ISBN 8086429199.
- [23] MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.
- [24] PRUDKÝ, Libor. *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia, 2009. Novověk. ISBN 978-80-200-1751-2.

- [25] PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti - stav a vývoj v posledních letech: studijní text pro učitele občanské výchovy*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004. ISBN 80-7204-358-7.
- [26] PRUDKÝ, Libor. *Studie o hodnotách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-266-0.
- [27] PRŮCHA, J., MAREŠ, J., WALTEROVÁ, E. 2003. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
- [28] ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7.
- [29] ŘÍČAN, Pavel, 1989 cit. podle VÁGNEROVÁ, Marie, 1999. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.
- [30] SAK, Petr. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.
- [31] SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.
- [32] SATIR, Virginia. *Knih o rodině: [základní dílo psychologie vztahů]*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-7252-150-0.
- [33] STORØ, Jan. *Practical Social Pedagogy: theories, values and tools for working with children and young people*. Bristol: Policy Press, 2013, vii. ISBN 978-1-4473-0538-5.
- [34] STŘELEČEK, Stanislav, ed. *Studie z teorie a metodiky výchovy*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 8021036877.
- [35] SVOBODA, Mojmír, Dana KREJČÍŘOVÁ a Marie VÁGNEROVÁ. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-566-0.
- [36] TONDL, Ladislav. *Hodnocení a hodnoty: metodologické rozměry hodnocení*. Praha: Filosofia, 1999. ISBN 80-7007-131-1.
- [37] UNICEF: *Mladé hlasy 2017*. UNICEF [online]. 2017 [cit. 2019-04-11]. Dostupné z:

https://www.dropbox.com/sh/yzc4ox2jd27kjgu/AABvKq0otVReGRF8k8e2qKV1a?dl=0&fbclid=IwAR1Emkjqa4cKoFLKevEY8BhFqGFKsFM2mnSvA_Iuvt3ohdL9lMG20LJrYaw&preview=Mlad%C3%A9%20hlasy%202017%20final.pdf

- [38] VACEK, Pavel. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Vyd. 3. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 9788074350511.
- [39] VACEK, Pavel. *Rozvoj morálního vědomí žáků: metodické náměty k realizaci průřezových témat*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-807367-386-4.
- [40] VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 8024601818.
- [41] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-71783080.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- aj. a jiné
- apod. a podobně
- atd. a tak dále
- tj. to je
- tzn. to znamená
- ZŠ základní škola

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Žebříček hodnot žáků 2. stupně základní školy	48
Graf č. 2: Hodnotový žebříček žáků 2. st. ZŠ v závislosti na pohlaví	50
Graf č. 3: Hodnotový žebříček žáků 2. st. ZŠ v závislosti na jednotlivých ročnících	52
Graf č. 4: Jak si žáci 2. st. ZŠ rozumí se svými rodiči v závislosti na pohlaví	53
Graf č. 5: Jak si žáci 2. st. ZŠ rozumí se svými rodiči v závislosti na jednotl. ročnících	53
Graf č. 6: Kdo žáky 2. st. ZŠ nejvíce ovlivňuje v závislosti na pohlaví	55
Graf č. 7: Kdo žáky 2. st. ZŠ nejvíce ovlivňuje v závislosti na jednotlivých ročnících	55
Graf č. 8: Nejdůležitější lidé v životě žáků 2. st. ZŠ v závislosti na pohlaví	56
Graf č. 9: Nejdůležitější lidé v životě žáků 2. st. ZŠ v závislosti na jednotl. ročnících	57
Graf č. 10: Hodnota názorů v závislosti na pohlaví	58
Graf č. 11: Hodnota názorů v závislosti na jednotlivých ročnících	58
Graf č. 12: Pojem šťastný život v závislosti na pohlaví	61
Graf č. 13: Pojem šťastný život v závislosti na jednotlivých ročnících	62

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Míra vlivu rodičů a vrstevníků	59
Tabulka č. 2: Vliv rodičů	60
Tabulka č. 3: Vliv vrstevníků	60

SEZNAM PŘÍLOH

P I Dotazník

PŘÍLOHA P I.: DOTAZNÍK

DOTAZNÍK

Ahoj,

jmenuji se Jitka Faltusová a jsem studentkou 5. ročníku oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Chtěla bych Tě požádat o vyplnění tohoto dotazníku. Údaje z dotazníku jsou zcela anonymní a důvěrné a slouží jen pro moji potřebu při psaní diplomové práce na téma Hodnotové orientace žáků 2. stupně základní školy.

1. Pohlaví:

- Dívka
- Chlapec

2. Kterou navštěvuješ třídu?

- 6. třída
- 7. třída
- 8. třída
- 9. třída

3. V níže uvedeném seznamu je uvedeno 15 hodnot. Tvým úkolem je zakroužkovat u každé hodnoty číslo podle toho, jakou má pro Tebe důležitost.

1 – zcela nedůležitá, 2 – málo důležitá, 3 – středně důležitá, 4 – důležitá, 5 – velmi důležitá

HODNOTY	nedůležité důležité				
Zdraví	1	2	3	4	5
Láska	1	2	3	4	5
Přátelství	1	2	3	4	5
Mír	1	2	3	4	5
Svoboda	1	2	3	4	5
Rodina	1	2	3	4	5
Vzdělání	1	2	3	4	5
Zajímavá práce	1	2	3	4	5
Životní prostředí	1	2	3	4	5
Majetek	1	2	3	4	5
Peníze	1	2	3	4	5
Osobnostní rozvoj	1	2	3	4	5
Být užitečný druhým	1	2	3	4	5
Společenská prestiž	1	2	3	4	5
Náboženství, Bůh	1	2	3	4	5

4. Rozumíš si s rodiči? (zatrhni 1 možnost)

- Rozumím si s oběma rodiči
- Rozumím si jen s matkou
- Rozumím si jen s otcem
- Nerozumím si s nimi – napiš proč .....

5. Kdo Tě nejvíce ovlivňuje? (zatrhni 1 možnost)

- Rodiče
- Kamarádi
- Přítel/přítelkyně
- Jiné .....

6. Kterí lidé jsou pro Tebe v životě nejdůležitější? (zatrhni 1 možnost)

- Rodiče
- Sourozenci
- Kamarádi
- Přítel/přítelkyně
- Jiné .....

7. Který z názorů má pro Tebe větší hodnotu? (zatrhni 1 možnost)

- Názor rodičů
- Názor dalšího člena rodiny
- Názor kamaráda
- Názor učitele
- Někoho dalšího (doplň) .....

8. Máš nějaký svůj životní vzor? Pokud ano, o koho se jedná?

.....

9. Co nejvíce u svého vzoru oceňuješ? (zatrhni nejvíce 2 možnosti)

- Čeho dosáhl
- Způsob chování
- Vzhled
- Bohatství
- Slávu
- Názory
- Jiné .....

10. Co si představíš pod pojmem „šťastný život“? (zatrhni nejvíce 3 možnosti)

- Být zdravý
- Být krásný(á)
- Být úspěšný(á)
- Být slavný
- Mít dobré zaměstnání
- Mít rodinu – partnera a děti
- Dosáhnout vysokého vzdělání
- Mít hodně peněz
- Mít dobré přátele
- Cestovat po světě
- Užívat si a bavit se
- Jiné .....

Děkuji Ti za ochotu vyplnit tento dotazník.

